

Esineiden kanssa olemisen ja omistamisen mallitarinoita muuttokirjoitusten esinepuheessa

Inka Keränen
Pro gradu – tutkielma
Helsingin yliopisto
Kulttuurien osasto
Kansatiede
Ohjaaja: Pia Olsson
Kevät 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Kulttuurien osasto	
Tekijä – Författare – Author Inka Keränen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Esineiden kanssa olemisen ja omistamisen mallitarinoita muuttokirjoitusten esinepuheessa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Kansatiede			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 66
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastelen ihmisten ja esineiden välistä suhdetta kirjoitetussa muisteluaineistossa. Lähtökohtanani on selvittää minkälaista esinepuhetta kirjoituksista löytyy ja millä tavoin tässä esinepuheessa ilmenee suomalaisessa yhteiskunnassa historiallisesti ja eri aikoina muodostuneita kulttuurisia mallitarinoita, sekä vuoden 2013 kirjoitushetken puheavaruudessa olleita esineisiin ja niiden omistamiseen liittyneitä ilmiöitä.</p> <p>Aineistona tutkimuksessa on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja sosiologi Veera Kinnusen laatima kilpakeruu otsikolla <i>Elämää muuttolaatikoissa</i> vuodelta 2013. Siinä kysytään vastaajien kokemuksia esimerkiksi mieleen painuneesta muutosta, tavaroiden pakkaamisesta, karsimisesta ja asettumisesta uuteen asuntoon. Vastaajia kyselyssä on 84, joista tarkasteluni kohteena tässä tutkimuksessa on 20 vastausta eri-ikäisiltä miehiltä ja naisilta. Kyselyaineiston kirjoitusten muistelut ulottuvat lähes 80 vuoden ajalle.</p> <p>Muutto on tilanne, jossa kaikki kodin tavarat käydään läpi. Usein itsestään selvinä ja kulissinomaisina pidetyt esineet tulevat näkyviksi, ja niiden arvoa, tarpeellisuutta ja kuntoa tarkastellaan. Tämän vuoksi aineisto tarjoaa hyvän lähtökohdan tarkastella sitä, kuinka ihmiset sanallistavat suhdettaan esineisiin. Lähestyn aineistoa muisteluaineistona, jota luen lähiluvun metodia käyttäen. Tarkastelen suomalaisten ihmisten materiaalsen ympäristön ja mahdollisuuksien muutoksia kansatieteellisen ja kulutustutkimuksen tutkimuskirjallisuuden pohjalta.</p> <p>Keskeinen käsite tutkimuksessani on <i>mallitarina</i>. Tämä käsite suhteutuu <i>suurten ja pienten kertomusten</i> tematiikkaan, ja esiintyy esimerkiksi etnologi Eerika Koskinen-Koiviston tutkimuksessa, jossa hän tarkastelee isoäitinsä muistelukerronnassa ilmeneviä suuria kulttuurisia kertomuksia. Myös sosiologi Vilma Hänninen tarkastelee omassa tutkimuksessaan elämänmuutoksia käsittelevien kirjoitusten sisältämiä kulttuurisia tarinallisia malleja. Mallitarinat ovat kulttuurissa kiteytyneitä käsityksiä, arvoja ja ymmärrystä historian tapahtumista, joiden pohjalta ihmiset jäsentävät elämäänsä.</p> <p>Toinen keskeinen käsite on <i>puheavaruus</i>, jota Minna Sarantola-Weiss käyttää tutkimuksessaan tarkoittaen sanojen ja asioiden (esineet, tila ja toiminta) katsomista kokonaisuutena, jossa asiat, ilmiöt ja esineet heijastelevat ja tuottavat arvostuksia ja käytäntöjä tiettyinä aikoina. Tarkastelen tutkimuksessani kyselyn kirjoitushetken, vuoden 2013, puheavaruudessa esiintyneitä esineisiin liittyneitä ilmiöitä.</p> <p>Kirjoitusten esinepuheessa nousee esiin kaksi esineiden omistamisen ja niiden kanssa elämisen mallitarinaa, jotka olen tutkimuskirjallisuuden ja kyselyvastausten lukemisen myötä nimennyt seuraavasti: <i>niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarina</i> sekä <i>ympäristötietoisuuden mallitarina</i>. Eräänlaisena synteisinä kahdesta mallitarinasta, sekä vuoden 2013 puheavaruuden esineisiin liittyvien ilmiöiden myötä kirjoituksista voi havaita myös <i>”hyvän omistajuuden” mallitarinaa</i>, pohdintoja materiaalsen ympäristön, omistamisen, sekä henkisten arvojen ja henkisen hyvinvoinnin välisestä suhteesta. Aineistosta hahmottuu se, että kulttuurisesti hallitsevat kertomukset ovat olemassa puheavaruudessa rinnakkain ja päällekkäin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords esinetutkimus, muistitietotutkimus, esinesuhde, esinepuhe, kulttuuriset mallitarinat			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanjan kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusaihe	1
1.2. Tutkimuskysymykset.....	4
1.3. Keskeiset käsitteet	5
1.4. Aikaisempi tutkimus.....	9
1.5. Esinetutkimus	14
1.6. Tutkimusetiikka.....	18
2. Metodit ja aineisto.....	20
2.1. Metodit	20
2.2. Aineisto ja aineiston rajaus.....	22
2.2.1. Elämää muuttolaatikoissa -kysely.....	22
2.2.2. Keruukyselyt aineistona.....	24
2.2.3. Vastaamisen tavat ja välineet.....	28
3. Esineiden kanssa olemisen ja omistamisen mallitarinat esinepuheessa	31
3.1. Suomalaisten materiaalistien mahdollisuuksien muutokset	31
3.2 Niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarina esinepuheessa.....	34
3.2.1 Niukkuus ja pärjääminen	34
3.2.2. “Kun tilaa on, tavaraa kertyy”	39
3.3. Ympäristötietoisuuden mallitarina esinepuheessa.....	41
3.3.1 Kierrättäminen	41
3.4. “Hyvän omistajuuden” mallitarina esinepuheessa.....	45
3.4.1. Melko vähällä pitäisi pärjätä.....	45
3.4.2. Vain tärkeät ja tarpeelliset tavarat.....	50
3.4.3. Tuleville sukupolville	53
4. Lopuksi.....	58
Lähdeluettelo.....	61

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaihe

Tarkastelen pro gradu työssäni ihmisen ja esineen välistä suhdetta ja erityisesti sitä, millä tavoin ihmiset tätä esineisiin tavalla tai toisella muodostunutta suhdettaan ilmaisevat muisteluaineistossa, joka käsittelee muuttamista kodista tai asunnosta toiseen. Tarkasteluni kohteena ovat ihmisten henkilökohtaiset tulkinnat esineiden merkityksistä. Ne ilmentävät kuitenkin myös esineisiin yleisesti liitettyjä kulttuurisia merkityksiä ja mallitarinoita esineiden kanssa olemisesta ja niiden omistamisesta.

Usein emme kiinnitä huomiota esineisiin ympärillämme. Ne näyttäytyvät itsestään selvinä ja kulissinomaisina, sillä kaikki elämämme osa-alueet vaativat toimiakseen esineitä ja ne ovat jatkuvasti läsnä. Kuitenkin juuri tästä syystä esineet tulisi nähdä enemmän kuin inhimillisen vastakohtana tai elottomina kappaleina. Materiaalisen ympäristömme tutkijat eri tieteenaloilla tänä päivänä ajattelevat, etteivät esineet ja ihmiset ole toisistaan erillisiä yksiköitä, ja että myös ihmisten välinen kanssakäyminen tapahtuu esineiden avulla tai välityksellä. Sosiaalisissa suhteissa ihmiset ja esineet voidaan nähdä jopa ”toisiinsa sulautuneina”¹. Antropologi Daniel Miller kirjoittaa tutkimustuloksestaan, jonka mukaan esineiden kasvava määrä ihmisten elämässä ei suinkaan tarkoita ihmisten välisen kanssakäymisen vähentymistä, päinvastoin.²

Muutto asunnosta toiseen on tapahtuma, jossa esineet tulevat näkyviksi, kosketetuiksi ja monin tavoin toiminnan keskipisteeksi. Jokainen esine otetaan tarkastelun kohteeksi, joko pakataan mukaan seuraavaan asuntoon tai siitä luovutaan antamalla, myymällä tai pois heittämällä. Taina Ukkosen mukaan inhimillinen elämä on ontologisesti narratiivista ja kertominen on ”ihmisille tyypillinen tapa sekä olla

¹ Dudley 2012, 1.

² Miller 2008, 1.

olemassa että tuottaa merkityksiä ja tehdä maailmaa ymmärrettäväksi”.³ Materiaalisesta ympäristöstä ja omasta elämästä kertominen esineiden kautta tai jopa esineiden eräänlainen henkistäminen kerronnan ”päähenkilöksi” tulee tämän ontologisen ymmärryksen myötä ymmärrettäväksi.

Esineiden merkitykset ovat viime vuosikymmeninä olleet keskustelun aiheena ihmistieteiden oppialoilla. Esineillä on monenlaisia merkityksiä, henkilökohtaisia omaan elämään ja kokemuksiin liittyviä tai kollektiivisia, kulttuurisesti määrittyneitä, yhteisesti sovittuja merkityksiä. Esineet voivat olla myös tunteiden tai muistojen välittäjiä. Esineet ovat yleensä aineellisia, jotakin käyttötarkoitusta varten valmistettuja tai luonnon muovaamia kappaleita. Modernin länsimaisen esinekäsitteilyn mukaan esineet ovat elottomia, mutta esimerkiksi käytänteoria ja toimijaverkkoteoria olettaa niillä olevan myös aktiivisuutta, joka vaikuttaa meihin usein perustavaa laatua olevilla tavoilla: kehon liikkeisiin, katseeseen, äänenpainoihin, sosiaalisiin suhteisiin.⁴ Esineet vaikuttavat meihin ja me vaikutamme esineisiin, niin henkisesti kuin fyysisesti.⁵

Niin tutkimuskirjallisuudessa, muistiorganisaatioissa kuin arkielämässä esineisiin viitataan usein sekä ”mykkinä” että ”puhuvina”. Esineiden kanssa käydään ”dialogia”, ja ne ”puhuttelevat” meitä ja ”kertovat” meille tarinoita. Muuttotarinoissa esineiden kanssa käytävä dialogi on ihmisen ja esineen välistä pohdintaa tarpeellisuudesta, ylimääräisyydestä, tärkeydestä ja muistamisesta, mutta yksilöt käyvät keskustelua myös esineiden ja omistamisen ympärillä yhteiskunnallisesti käytävän esinepuheen ja kulttuuristen mallitarinoiden kanssa.

Esineiden ulkomuodosta, käytetyistä materiaaleista, kunnosta tai käyttötarkoituksesta voidaan päätellä asioita, jolloin esineen voidaan sanoa puhuvan ja kertovan meille jotakin itsestään, materiaalien käyttötavoista ja esimerkiksi niiden kestävydestä. Aineen takana on myös tunteita, toimia ja merkityksiä, jotka ”näennäisesti kätkeytyvät” aineellisuuden taakse.⁶ Ihmisen käytössä esineet saavat merkityksiä,

³ Ukkonen 2006, 190.

⁴ Esim. Männistö-Funk 2016, 178.

⁵ Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011, 7.

⁶ Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011, 8.

jotka voivat olla kulttuurisesti yhteisiä ja tunnistettuja tai yksilöllisiä, jokaisen ihmisen henkilökohtaisiin kokemuksiin ja arvostuksiin perustuvia. Paitsi esineet, myös niiden attribuutit eli materiaalit, muodot tai värit voivat saada merkityksiä. Esineen merkitys, arvo tai arvottomuus voi syntyä esimerkiksi sen käyttötarkoituksesta, siihen liittyvistä muistoista tai rahallisesta arvosta.

Esine voi elämänsä aikana kuulua useille omistajille ja liikkua paikasta toiseen, tai se voi pysyä samassa paikassa koko elämänsä ajan. Tarkastelemassani aineistossa en ole kuitenkaan niinkään kiinnostunut esineiden elämänsä tarkastelusta tai pyri löytämään tai rekonstruoimaan sellaisia, vaan olen pikemminkin kiinnostunut siitä, millä tavoin ihmiset ovat halunneet suhdettaan esineisiin ilmaista ja kuinka nämä ilmaisut suhteutuvat tai ilmaisevat kulttuurisia esineiden kanssa olemisen, niiden omistamisen ja kuluttamisen *mallitarinoita*. Tarkastelen kirjoituksissa esiintyvää *esinepuhetta* ja siinä esiintyviä teemoja ja ilmaisutapoja suhteessa laajemmin ympärillä olevassa *puheavaruudessa* esillä olevaan keskusteluun esineistä ja esineiden kanssa olemisesta.

Sosiologi Rachel Hurdley kirjoittaa, että omistamamme esineet saattavat pysyä samoina, mutta niihin liittämämme merkitykset voivat muuttua ja niistä kertomamme tarinat, tai eri versiot samoista tarinoista, riippuvat siitä, minkälaisen kuvan itsestämme haluamme milloinkin antaa, minkälaisen puolen identiteetistämme haluamme näyttää. Paitsi omat henkilökohtaiset merkitykset ja tunteet esineitä kohtaan tiettyinä hetkinä, myös ympäröivässä yhteiskunnassa tai yhteisössä vallalla olevat käsitykset esineistä muuttuvat, ja vaikuttavat käsitykseemme esineellisestä ympäristöstä ja esineiden kanssa elämisestä ja olemisesta. Hurdleyn mukaan meillä on historiallisesti syntyneitä ja yhteisesti jaettuja materiaalsen muistamisen käytäntöjä, jotka ilmenevät ihmisten elämäntarinoissa eräänlaisina itsestään selvinä tapoina ”tehdä” identiteettiä.⁷

Olen itse aina ollut viehättynyt esineistä, niiden tarkastelemisesta, käsittelemisestä, keräämisestä, järjestämisestä ja niiden tekemisestä. Molemmat lapsuuteni mummolat olivat rintamamiestaloja jännittävine lappeiden alle kätkeytyvine ullakkohuoneineen,

⁷ Hurdley 2006, 7, 12, 721.

jonne matalien, juuri lapsenmentävien oviaukkojen kautta saattoi ryömiä naftaliinintuoksuisiin esinemaailmoihin. Kapiroarkkujen, hattulaatikoiden ja matkalaukkujen sisällön varovaisesta tarkastelusta ja huolellisesta takaisinviikkaamisesta ja asettelusta lapsuuden mummolareissuilla olen siirtynyt samanlaisiin askareisiin museotalle, valkoisiin hansikkain tehtävään esinekokoelmatyöhön. Kansatieteen ja museologian opintojen, sekä käytännön esinekokoelmatyön kautta esineiden tarkasteluun on tullut syvyyttä, ja paitsi ihmisten esineille antamat merkitykset myös esineiden kanssa eläminen ja toimiminen ovat nousseet kiinnostuksen kohteiksi. Esineiden ja niiden kanssa elämisen tarkastelu antaa monin tavoin välineitä elämisen ja ihmisyyden monimuotoisuuden ymmärtämiseen, sekä yhteisten kokemuspintojen löytämiseen erojen ja etsimisen sijaan.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus on tarkastella ihmisen ja esineen välistä suhdetta ja sitä, millä tavoin tämä ilmenee *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastauksissa. Muuttamisprosessin yhteydessä ihmiset tulevat hyvin konkreettisesti tietoiseksi esineellisestä ympäristöstään. Muuttamisessa esineet, jotka arkielämässä ovat usein näkymättömiä, kulissinomaisia tai unohdettuja tulevat näkyviksi ja tarkastelun keskipisteeseen. Esineiden keskeinen rooli muuttamisen prosessissa luo mielenkiintoisen pohjan tarkastella sitä, miten niistä puhutaan ja kerrotaan.

Kertoessaan esineistä ja syistä juuri tiettyjen esineiden valikoitumiseen tärkeämmiksi tai tarpeellisemmiksi kuin toiset tai kertoessaan tavoistaan luopua esineistä kirjoittajien teksteistä välittyy myös laajemmin pohdintaa suhteesta esineisiin ja niiden omistamiseen, esineistä luopumiseen tai niiden hankkimiseen. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, kuinka ihmiset kirjoittavat esineistä ja minkälaista *esinepuhetta* vastauksista löytyy. Tarkastelen sitä, onko kirjoitusvastauksissa havaittavissa laajempia, ympäröivässä yhteiskunnassa, *puheavaruudessa*, ilmeneviä kulttuurisia kertomuksia, käsityksiä ja malleja esineiden kanssa olemisesta.

Tutkimuksessani siis kysyn: millä tavoin esineistä kirjoitetaan ja kuinka kirjoitukset suhteutuvat yhteiskunnassa jaettuihin mallitarinoihin, esinearvostuksiin ja vallalla olevaan puheavaruuteen.

1.3. Keskeiset käsitteet

Se, millä tavoin esineistä *puhutaan*, on kulttuurisesti määrittynyttä; esineiden asema kulttuurissa tai tietyssä ryhmässä vaikuttaa siihen, millä tavoin niistä puhutaan ja voi puhua. Minna Sarantola-Weiss käyttää teoksessaan *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskuulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa* käsitettä *puheavaruus*. Puheavaruudella hän tarkoittaa Michel Foucaultin diskurssikäsitteeseen nojaavaa, sosiologi Pertti Alasuutarin kääntämää käsitettä, jossa sanoja ja asioita katsotaan kokonaisuutena, johon kuuluvat myös esineet, tila ja toiminta. Tässä puheavaruudessa asiat, ilmiöt ja esineet ”heijastelevat ja tuottavat arvostuksia ja käytäntöjä”.⁸ Voidaan ajatella tietynlaisen puheavaruuden sisällä muodostuvan esittämisen tapoja, jotka toisessa puheavaruudessa voivat olla täysin tuntemattomia tai eivät hyväksytyjä. Tässä tutkimuksessa puheavaruus on kyselyn laatimisen ja vastausten kirjoittamishetken vuoden 2013 puheavaruus suomalaisessa yhteiskunnassa.

Puheavaruuden käsitteen kanssa läheinen on Pauliina Latvalan folkloristiikan väitöskirjassaan *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta* (2005) käyttämä käsite *kulttuurinen konteksti*, joka ”muodostuu todellisuuden rakentumista, sosiaalisia suhteita, rooleja, arvoja ja uskomuksia koskevasta tietoisuudesta”. Eri aikoina voivat jotkin arvot ja käsitykset olla vahvemmin läsnä kuin toiset, ja näiden omaksumista tai esille tuomista ”ohjaa sosiaalinen paine”. Latvalan mukaan kulttuurinen konteksti ohjaa ja määrittää sitä, miten arvoista, uskomuksista ja sosiaalisista suhteista voi puhua tai kirjoittaa. Kulttuurisen kontekstin tasojat ovat *kansallinen konteksti* (kirjoittamisen konventiot, historiatietoisuus) ja *institutionaalinen konteksti* (ns. viralliset tahot), ja nämä kaikki vaikuttavat esimerkiksi keruukyselyihin vastaamiseen.⁹

⁸ Sarantola-Weiss 2003, 40.

⁹ Latvala 2005, 33.

Kukin puheavaruus ja kulttuurinen konteksti pitää sisällään myös aikaisemmin vallinneita kulttuurisia perusoletuksia siitä, minkälaista on esimerkiksi hyvä elämä, hyvä koti tai hyvä lapsuus. Etnologi Eerika Koskinen-Koiviston ja folkloristi Lena Marander-Eklundin mukaan kulttuuri, jossa elämme, sisältää hallitsevia kulttuurisia kertomuksia joissa “esitetään kiteytyneitä käsityksiä historiallisista tapahtumista sekä kulttuurisista arvoista ja ihanteista”.¹⁰ Koskinen-Koivisto käyttää tutkimuksessaan *Her Own Worth* myös käsitettä tarinallinen malli ja mallitarina (narrative model, model narrative).¹¹ Koskinen-Koiviston ja Marander-Eklundin mukaan kertoessaan tarinoita yksilöt ”nojaavat yleiseen *kulttuuriseen kertomusvarastoon*, joka koostuu kulttuurisista ideaaleista”.¹² Myös sosiologi Vilma Hänninen käyttää käsitettä *sosiaalinen tarinavaranto* viitatessaan kulttuurisen kertomusten joukkoon, joita yksilö käyttää sekä oman sisäisen tarinansa muodostamiseen että arkielämän ymmärryksen välineenä. Hänninen tarkastelee tutkimuksessaan sosiaalipsykologian näkökulmasta sairastumisen tai työttömyyden myötä suuren elämänmuutoksen kokeneiden ihmisten kirjoituksia ja niissä ilmeneviä sisäisiä tarinoita. Sisäisen tarinan muodostumista ohjaavat Hännisen mukaan kulttuurisen tarinavarannon tarinat. Hän käyttää tarinallisen mallin, tarinamallin ja mallitarinan käsitteitä kirjoittaessaan näistä kulttuurisesti jaetuista tavoista hahmottaa elämää.¹³ Tässä tutkimuksessa käytän suurista kulttuurisesti hallitsevista kertomuksista käsitettä *mallitarina*. Tarkastelen sitä, kuinka yksilöiden kertomat tarinat heidän materiaalisesta ympäristöstään heijastelevat länsimaisen ja suomalaisen kulttuurin kertomusvarastossa ilmeneviä *mallitarinoita*. Tarkastelen niitä länsimaisessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti jaettuja arvoja, asenteita ja ihanteita, joita ihmiset tuovat esiin kertoessaan omasta elämästään.

Tarkastelen tutkimuksessani kolmea mallitarinaa, jotka ovat nousseet esiin kansatieteellisen, materiaalsen kulttuurin ja kulutustutkimuksen tutkimuskirjallisuuden sekä aineiston lähiluvun myötä. Nämä kolme mallitarinaa ovat

¹⁰ Koskinen-Koivisto & Marander Eklund 2016, 338.

¹¹ Koskinen-Koivisto 2016, 51.

¹² Koskinen-Koivisto & Marander-Eklund 2016, 344, kursivi oma.

¹³ Hänninen 1999, 21, 152–154.

niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarina, ympäristötietoisuuden mallitarina sekä hyvän omistajuuden mallitarina.

Hännisen mukaan jokaisessa kulttuurissa on omat myyttiset perustarinansa, jotka toistuvat elämänkerrallisessa kerronnassa. Esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa yksi perustarina on selviämisen ja pärjäämisen tarina.¹⁴ Myös Koskinen-Koivisto tunnistaa pärjäämisen, suomalainen sisun, vaatimattomuuden ja ”raskaan raatamisen eetoksen” tällaisiksi kulttuurisiksi myyteiksi.¹⁵ Pärjäämisen ja vaatimattomuuden mallitarina on yksi niistä mallitarinoista joita tarkastelen kyselyvastauksissa suhteessa ympäröivään esinemaailmaan, omistamiseen ja esineiden kanssa olemiseen. Suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisten muutosten ja sota-aikojen myötä pärjääminen ja vaatimattomuus suhteutuvat myös niukkuuden ja säästäväisyyden kokemuksiin. Kutsun tätä mallitarinaa tutkimuksessani *niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarinaksi*.

Modernisaation, yhteiskunnallisten muutosten sekä kulutuskulttuurin rakentumisen myötä niukkuuden ja säästäväisyyden rinnalle syntyi uudenlaisia mahdollisuuksia kartuttaa ja yksilötasolla vaikuttaa omaan materiaaliseen ympäristöönsä. Jo ainakin 1970 -luvulta lähtien on kuitenkin keskusteltu kulutuksen vaikutuksista ympäristölle. Länsimaisen kulttuurin rationaalisuuden ja jatkuvan kehityksen oletus on myös hallitseva kulttuurinen kertomus, jolle ympäristökeskustelun voidaan nähdä muodostuneen aluksi vastakertomukseksi, myöhemmin muodostuen paitsi yhteiskunnalliseksi ja maailmanlaajuiseksi tavoitteeksi myös mallitarinaksi vastuullisesta kuluttamisesta ja esineiden kanssa olemisesta. Kutsun näitä kyselyvastauksissa esiin nousseita teemoja *ympäristötietoisuuden mallitarinaksi*.

Kolmas tarkastelemanani mallitarina on eräänlainen synteesi kahdesta edellä mainitusta mallitarinasta, kyselyvastauksissa esiin nousseita ”hyvän omistajuuden” teemoja. Kulttuurisesti hallitsevat kertomukset ovat olemassa puheavaruudessa rinnakkain ja päällekkäin.¹⁶ Niukkuuden mallitarinan ja ympäristötietoisuuden mallitarinan lisäksi kyselyvastauksista nousee esiin materiaalisen ympäristön, sekä henkisten arvojen ja

¹⁴ Hänninen 1999, 50–52.

¹⁵ Koskinen-Koivisto 2016, 51.

¹⁶ Koskinen-Koivisto 2016, 51.

henkisen hyvinvoinnin välinen suhde. Tarkastelen näitä kirjoitusten pohdintoja myös suhteessa kirjoitushetken puheavaruudessa ilmenneisiin materiaalista ympäristöä kommentoiviin ilmiöihin. Kutsun tätä mallitarinaa omalla termilläni ”*hyvän omistajuuden*” mallitarina.

Suhdetta esineisiin ja materiaalsen ympäristöön kielellistetään *esinepuheessa* ja *esinekerronnassa*. Esinepuheella tarkoitan sitä, millä tavoin esineistä puhutaan eri tilanteissa, mutta myös sitä, miten niistä kirjoitetaan, ja millä tavoin ne tulevat esiin, ”näkyviksi” puheessamme. Kirjallisuuden monikielisyttä ja multimodaliteettia tutkiva kasvatustieteilijä Jennifer Rowsell havaitsi tutkimuksessaan nuorille tärkeistä esineistä, että kaikista voimakkaimmat havainnot hän teki nuorten näennäisesti tahattomista huomautuksista esineisiin liittyen.¹⁷ Kirjoitetussa aineistossa kirjoittajan valitsevat sanamuodot voivat olla tarkkaan harkittuja ja useita kertoja uudelleen aseteltuja. Pyrin kuitenkin löytämään teksteistä kohtia, joissa esineet eivät ole suoraan ”puheenaiheena” ja keskiössä, ja tarkastelemaan sitä, minkälaisia sävyjä niihin liittyy. *Esinekerronnalla* puolestaan tarkoitan sitä, kun tietty esine tai esineiden kokonaisuus kirjoittaa elämäkerrallista tai tiettyyn kokemukseen liittyvää kerrontaa tai muistoja ihmisistä tai paikoista, joihin tietty esine liittyy. *Esinekerrontaa* ilmenee kirjoituksissa esimerkiksi kun koko elämäntarina rakentuu tietyn esineen, kuten isän tekemän evakkoarkun, ympärille.¹⁸

Sosiologi Stephen Harold Riggins jakaa ihmisten esineistä ilmaisemat kommentit kahteen kategoriaan, joita hän kutsuu termeillä *referencing* ja *mapping*, jotka käänän suomeksi *viittauksiksi* ja *kartoitukseksi* (parempi käänös keksittävä). *Viittauksella* hän tarkoittaa informanttien esineistä ilmaisemia kommentteja, jotka koskevat niiden tavanomaisia käyttötapoja, mutta myös estetiikkaa ja niiden historiaa. Riggins katsoo tämän kaltaisen tiedon esineistä olevan informanteilla yleensä hyvin pintapuolista ja vähäistä, jopa esineistä, joita heillä on omassa kodissaan. Hän katsoo kodin esineiden sen sijaan useimmiten toimivan eräänlaisina ”portteina” (point of entry) itsestä tai sosiaalisista suhteista kerrottuihin tarinoihin. Tätä Riggins kutsuu *kartoittamiseksi*, oman itsen sijoittamiseksi sosiaalisten

¹⁷ Rowsell 2011, 340.

¹⁸ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 136–140.

suhteiden verkostoon esineiden avulla.¹⁹ Rigginsin *viittausten* kategorian katson vastaavaan käsitystäni *esinepuheesta*, ja *kartoittamisen* puolestaan *esinekerronnasta*. Tässä tutkimuksessa tarkastelen ensisijaisesti vastauksissa ilmenevää *esinepuhetta*.

1.4. Aikaisempi tutkimus

Elämää muuttolaatikoissa -kysely toteutettiin Lapin yliopiston sosiologian oppiaineen väitöskirjatutkijan Veera Kinnusen ja sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) toimesta. Veera Kinnunen on julkaissut väitöskirjansa *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa* (2017) käyttäen aineistona kyselyvastauksia sekä muuttopäiväkirjoja ja osallistuvaa havainnointia toisten muutoissa sekä omassa muutossaan. Kinnusen lähtökohta tutkimuksessa on ”uusmaterialistinen”, esineiden olemuksen tarkastelu ”enemmän kuin inhimillisenä” erityisesti käytäntöteorian ja toimijaverkkoteorian lähtökohdista, jolloin tarkastelun kohteena eivät ole niinkään esineiden merkitykset vaan niiden toimijuus ja fyysisyys. Kuten omassa tutkimuksessani, Kinnunen näkee muuttotapahtuman hetkenä, jona esineet tulevat näkyviksi ja kohdatuiksi, niiden itsestäänselvyys tulee haastetuksi. Kinnunen tarkastelee muuttoa ”eettisesti häiritseväksi ruumiilliseksi kohtaamiseksi esineiden kanssa”,²⁰ jossa esineiden materiaalisuus voi muodostua ongelmaksi, mutta jossa esineistä luopuminen ja irrottautuminen ei kuitenkaan ole yksiselitteisen helppoa ihmisten ja esineiden vyyhtimäisen, yhteen sulautuneen olemassaolon vuoksi.²¹ Kinnusen väitöskirjan teemat ovat lähellä omaa tutkimustani, mutta oma tarkastelukulmani aineistoon pohjautuu kansatieteellisen muistelun ja kerronnan tapojen tarkasteluun. ”Aikalaiseettistä” kokemusta ihmisten ja esineiden välisestä suhteesta Kinnunen lähestyy kysymällä ”millä tavoin esineiden kanssa eletään juuri nyt”.²² Kysymys on oleellinen myös oman tutkimukseni kannalta, vaikkakin lähestyn sitä tarkastelemalla esinearvostuksiin vaikuttavien *mallitarinoiden* ilmenemistä kyselyn kirjoittamishetken *puheavaruudessa*.

¹⁹ Riggins 1994, 109.

²⁰ Kinnunen 2017, 7.

²¹ Kinnunen 2017, 8.

²² Kinnunen 2017, 8.

Millä tavoin aikaisemmassa tutkimuksessa esinepuhetta tai esinekerrontaa on tarkasteltu, ja millä tavoin esineistä on kysytty? Tietynlaisen puheavaruuden sisällä on myös tietynlaisia kysymisen tapoja, jotka tuottavat tietynlaisia vastaamisen tapoja, tietynlaista esinepuhetta. Kansatieteellinen esinetutkimuksen metodina haastattelut ja kyselyt ja näiden avulla kerätyt kertomukset ovat olleet aina keskeisiä. Ihmisiltä on kysytty esineistä, niiden käytöstä ja levinneisyyksistä kunkin vallitsevan tieteenfilosofian mukaisesti, usein tarkasti rajatusti ja yksityiskohtaisesti. Ihmiset, jotka haastatteluihin ja kyselyihin vastasivat eivät todennäköisesti olleet tietoisia tieteenfilosofian suuntauksista, heidän puheavaruutensa on ollut erilainen. Varhaisten kyselyiden ja haastatteluiden tarkkaan suunnattu tehtävä on kuitenkin eittämättä vaikuttanut tuotetun esinepuheen yleisluontoisuuteen henkilökohtaisen reflektoinnin kustannuksella.

Kiinnostus nimenomaisesti ihmisiin materiaalisen ympäristön kokijoina ja tulkitsijoina tuli kansatieteellisen tutkimuksen tutkimuskohteeksi ainakin 1980-luvulta lähtien.²³ Suuntautuminen katoavan kansankulttuurin kartoittamisesta nykypäivän ja arkipäiväisten ilmiöiden tutkimiseen toi tutkijan ja tutkimuskohteen lähemmäs toisiaan. Myös aikaisempaa tutkimusta tarkasteltiin uudestaan. Esimerkiksi Ildikó Lehtinen kirjoittaa artikkelissaan ”Seikkailua esinetutkimuksessa” (2005) kuinka hän 1970-luvulla Kansallismuseossa suomalais-ugrilaisen kokoelman parissa havaitsi, ettei esineiden järjestäminen typologisiin sarjoihin ollut mielekäästä, eikä esimerkiksi pelkkä pukujen materiaalisuus ja sen analysointi tieteellisesti ollut riittävää esineen ymmärtämiseksi. Hän lähti kysymään ihmisiltä esineistä ja kuuntelemaan heidän tarinoitaan saadakseen juuri näille koruille ja puvuille merkityksen ja kontekstin.²⁴

Åsa Ljungströmin väitöskirja *Öster om Arlanda. En etnologist studie av berättelser och föremål i en hemslöjdsinventering* (1997) käsittelee ihmisten kertomuksia heidän omistamistaan esineistä. Haastattelut on toteutettu haastateltavien kotona esineiden äärellä. Aineisto väitöskirjaan on kerätty vuonna 1979, julkaistu se on 20 vuotta myöhemmin. Ljungströmin mukaan tutkimus sijoittuu esinetutkimuksen ja

²³ Kiuru 2001, 69.

²⁴ Lehtinen 2005, 184–185.

sanallistamisen (*verbaliseringar*) tutkimuksen risteykseen. Tutkimus tarkastelee sitä, kuinka koteihin tehtyjen käsityöinventaarioiden aikana esineet innostivat informantteja kertomaan ja arvioimaan elämäänsä, valintojansa ja 1900-luvun yhteiskunnan muutosta. Ljungströmin mukaan esineiden ja kokemuskertomusten välinen yhteys mahdollistaa tunteiden välittymisen yli eri aikojen. Ljungströmin tutkimuksen lopputulema siitä, että puhuessaan esineistä ihmiset kertovat myös laajemmin yhteiskunnan muutoksesta ja esinearvostuksista on oman tutkimukseni lähtökohta, jota lähestyn kulttuuristen mallitarinoiden kautta.²⁵

Åsa Ljungströmin tutkimuksiin nojaten Seija Hahl kirjoittaa artikkelissaan ”Kodin esineistö muistikuvien mukaan kerrottuna” (1995) Varkauden Niittylän työväenasuntokorttelin asuntojen sisustusten selvittämisestä ihmisten muistelukerronnan avulla.²⁶ Vuosien 1910-1970 välillä korttelissa asuneilta ihmisiltä kyseltiin nyt jo kadonneista kotien interiööreistä, mutta he kertoivat vapaasti myös muistojaan, joita esineet heissä herättivät. Hahlin lähtökohtana on kysymys ”Esineet kertovat ihmisestä – ihmiset kertovat esineistä. Mitä kerrotaan ja miksi?”, jota hän lähestyy muistitiedon ja folkloristisen kertomusanalyysin lähtökohdista. Esineympäristön kuvauksesta muodostuu Hahlin mukaan *esinekerrontaa*, jossa esineistä kertoessa esimerkiksi muodostuu menneisyyttä evaluoivaa aineista ts. siihenastisen elämän arviointia, ”identiteetin kehitystä samoin kuin sosiaalisen aseman samana pysymistä tai muutosta”.²⁷ Yksittäiset esineet saattoivat käynnistää tapahtumien sarjan kuvauksen, *kokemuskertomuksen*, joka ei välttämättä liittynyt esineen käyttötarkoitukseen.²⁸

Pia Olssonin artikkeli ”Leijumista ja esineherkuttelua? Aineellinen kulttuuri 2000-luvun poikien sosiaalisissa suhteissa” (2011) käsittelee yläasteikäisten poikien käsityksiä ja arvostuksia esineistä. Toisin kuin Ljungströmin ja Hahlin tutkimuksissa, joissa tarkasteltiin jo kadonneita tai menneiden sukupolvien aikojen materiaalista ympäristöä, Olssonin tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella nykypäivän ”esineiden

²⁵ Ljungström 1997, 11–12

²⁶ Hahl 1995. Artikkelin on katsaus Hahlin vuonna 1995 meneillään olleeseen tutkimukseen, jota en kuitenkaan onnistunut kokonaisuudessaan löytämään. On mahdollista, ettei se ole laisinkaan valmistunut.

²⁷ Hahl 1995, 11.

²⁸ Hahl 1995, 10.

kyllästämän” ympäristön ja valinnanmahdollisuuksien vaikutuksia siihen, minkälaisia merkityksiä esineille antavat erityisesti nuoret pojat kouluympäristössä. Tarkastelun lähtökohtana on ajatus *statusesineistä*, esineistä, jotka ovat muodostuneet ”sosiaalisten suhteiden ja arvojen mittareiksi ja symboleiksi”. Tietyn merkkiset vaatteet tai esineet voivat viestiä paitsi omistajansa tyylitajusta myös varallisuudesta. Pojat puhuivat esineillä ”herkuttelusta” ja ”leijumisesta” ilmiönä, jollaisesta he itse mielellään irtisanoutuvat. Artikkelin nuorille runsas materiaallinen ympäristö on itsestäänselvyys, johon suhtaudutaan myönteisesti samalla kyseenalaistaen esineiden valtaa ihmissuhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä. Olssonin lopputulema on, että pojat ovat tietoisia yhteiskunnassa monin tavoin liikkuvasta keskustelusta esineisiin ja kulutukseen liittyen, ja tuovat tämän ilmi keskusteluissa viestittämällä, etteivät esineet lopulta ole kovin merkityksellisiä.²⁹ Pyrin omassa tutkimuksessani tuomaan esiin myös nuorten näkemyksiä omasta materiaalisesta ympäristöstään ja esineiden omistamisesta.

Materiaalisuutta ja kertomuksia, sekä sitä, kuinka materiaaliset esineet voivat antaa sisältöä ja muodon erilaisille kertomuksille tarkastelevat artikkelit teoksessa *Talande ting. Berättelser och materialitet* (2014). Susanne Nylund Skog ja Katarina Ek-Nilsson kirjoittavat artikkeleissaan materiaalisuudesta elämäntarinoissa. Nylund Skogin artikkeli ”Lingon och potatis, Stockholm och Czernowitz. Materialitet i en judinnans levnadsberättelse” lähestyy muisteltuja esineitä merkityksellisinä linkkeinä eri aikoihin ja paikkoihin juutalaisen Rakelin kertomuksissa pakenemisesta Itävallasta Englantiin ennen toista maailmansotaa ja lopulta Ruotsiin sodan jälkeen. Hän näkee kerronnan (berättande) ja materiaalisuuden välisen suhteen ”erottamattomasti yhdistyneenä prosessina”,³⁰ jossa esineet synnyttävät kerrontaa ja kerronta antaa elämän esineille. Katarina Ekin artikkeli ”Meccano, BESK och Barsebäck. Om materialitet i civilingenjörens levnadsberättelser” puolestaan käsittelee materiaalisuutta nimenomaan elämäntarinoita *muodostavina* ilmiöinä aineistonaan diplomi-insinööreille suunnatun keruun vastaukset. Ek havaitsi, että erityisesti Meccano-rakennussarja ja sillä rakentelu lapsena ja nuorena oli joissakin

²⁹ Olsson 2011, 10–39.

³⁰ Nylund Skog 2014, 22; ”....jag betraktar relationen mellan berättande och materialitet som oupplösligt förenade processer”.

kirjoituksissa erityisessä roolissa elämäntarinan rakentumisessa. Rakennussarjan nähtiin toimivan kimmokkeena tai lähtölaukauksena insinöörin uralle.³¹

Omassa tutkimuksessani lähestyn esinepuhetta muistitiedon ja kertomisen lähtökohdista. Erityisesti keruuaineistojen käyttöä tutkimuksessa käsittelevä teos *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä* (2016) on monin tavoin tärkeä oman tutkimukseni kannalta. Se, mitä ja miten kysytään, vaikuttaa vastaamisen tapoihin. Keruukutsujen, vastaajien ja tutkijoiden välistä vuorovaikutusta teoksessa käsittelee Pia Olsson artikkelissaan ”Kyselyaineistojen dialogisuus”. Myös teoksen *Muistitietotutkimus. Metodogisia kysymyksiä* (2006) kansatieteen, folkloristiikan ja historian tutkimuksen näkökulmista kirjoitetut artikkelit, erityisesti Jyrki Pöysän ”Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa”, ovat olleet tärkeitä.

Laajempia näkökulmia materiaalisen ympäristömme syntyyn ja kehitykseen sekä niihin puheavaruuksiin, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, miten esineisiin suhtaudumme ja kuinka niistä kerromme, olen hakenut tarkastelemalla kulutustutkimuksen ja sosiologian alalla tehtyjä tutkimuksia suomalaisesta kulutuksesta sekä kansatieteen, folkloristiikan ja historian alalla tehtyä tutkimusta yhteiskunnallisesta rakennemuutoksesta, modernisaatiosta. Modernisaatio, yhteiskunnan monimuotoinen rakenteellinen ja henkinen muutos 1800-luvun puolivälistä lähtien, ja sen vaikutukset ihmisten materiaaliseen elinympäristöön olivat merkittäviä. Näitä muutoksia kansan keskuudessa tarkastelee kansatieteen-, folkloristiikan- ja historian tutkimuksen alla kirjoitettu teos *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860-1960* (2006).

Teos *Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin* (2008) tarkastelee ”suomalaisen kulutusyhteiskunnan muotoutumista sekä kotitalouksien ja perheiden kulutuskäytäntöjä osana arkielämää” 1800-luvun lopusta 2000-luvulle erityisesti kulutuksen tilastoinnin näkökulmasta. Artikkeliteos *Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West* (2013) puolestaan keskittyy suomalaisen kulutusyhteiskunnan kehitykseen 50-70-lukujen aikana lännen ja idän

³¹ Ek-Nilsson 2014, 36.

vaikutteiden alla. Materiaalisen ympäristön muutosta sohvaryhmän kautta tarkasteleva Minna Sarantola-Weissin teos *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa* antaa mainion näkökulman esinevalintojen taustalla vaikuttaneisiin seikkoihin. Sarantola-Weiss on tutkimuksessaan tarkastellut sohvaryhmää paitsi mainonnassa, myös ihmisten kodeista otetuissa valokuvissa. Haastatteluaineistoa tai ihmisten kertomuksia ei valokuvien ohella ollut tarjolla vuosikymmenten takaa. Kuitenkin Sarantola-Weissin tarkastelema sohvaryhmän ja materiaalisen ympäristön ympärillä käyty keskustelu, *puheavaruus*, sisustusoppaiden, mainosten ja toteutuneiden sisustusten kokonaisuus kertoo omaan materiaaliseen ympäristöönsä vaikuttamisen mahdollisuuksien lisääntymisestä sekä esinepuheen ja esinekerronnan vakiintumisesta näkyväksi (kuulluksi, puhutuksi, kirjoitetuksi) osaksi ihmisten arkea.

1.5. Esine tutkimuksessa

Kansatieteen oppiaineessa esinetutkimuksella on oppihistoriallisesti tärkeä rooli. Varhainen kansatieteellinen tutkimus keskittyi kansan esineellisen kulttuurin tutkimukseen ja keräämiseen, erilaisten tieteenfilosofisten suuntausten puitteissa läheisessä suhteessa museolaitokseen. Alkuun kartoitettiin esineiden maantieteellisiä levinneisyyksiä (diffusionismi), typologisia kehityssarjoja evolutionismin hengessä sekä esineiden käyttötarkoituksia, funktioita.³² Vaikka esineiden tutkimus ei koskaan täysin hävinnyt, siirtyi se tutkimuksen keskiöstä sivuun erilaisten ilmiöiden ja kokemusten tutkimuksen tullessa vahvasti kansatieteellisen tarkastelun kohteeksi 1970-luvulta lähtien.

Esineiden merkitykset, symboliarvot ja tarinat niiden takana ovat puolestaan olleet tutkimuksen lähtökohtana 1990-luvulta tähän päivään. Kun aikaisempi tutkimus keskittyi vahvasti esineeseen itseensä ja sen fyysisiin ominaisuuksiin ja kehitykseen, on merkitystutkimus kiinnostunut esineisiin liittyvistä kulttuurisista merkityksistä. Jean Baudrillardin mukaan suhde esineisiin tänä päivänä ei perustu esineen tarpeellisuuteen, vaan esineen koko olemassa olon tarkoitus on siinä tunnelmassa,

³² Ks. esim. Kiuru 1999, 219–226; Korhonen 1999, 10–22; Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011, 7–8.

joka syntyy ihmisen ja esineen välisessä suhteessa.³³ Pia Olsson kirjoittaa, että tämän kaltaisen suhtautumisen esineisiin voi nähdä seuraukseksi kulutuksen lisääntymiselle; ihmisen ja esineen välinen suhde on muuttunut symbolisemmaksi, ja niiden käytännöllisen hyödyntämisen lisäksi korostuu niiden sosiaalinen käyttö.³⁴ Esineet ovat kautta historian olleet osa myös ihmisen minuuden muodostumista, esimerkiksi ammattiin tai asemaan liittyvien esineiden kautta. Kun modernin länsimaisen esinekulttuurin aikana kaikilla on potentiaalisesti mahdollisuus omistaa tai hankkia mitä tahansa, on esineiden rooli identiteetin muodostumisen osana kuitenkin erilainen; materian määrän ja saatavuuden voi ajatella mahdollistavan alati muuttuvia tapoja ilmaista itseään esimerkiksi vaatetuksen kautta.

Keskeinen materiaalisen kulttuurin nykytutkija on antropologi Daniel Miller. Tutkimukseni yhtenä inspiraation lähteenä toimii hänen vuonna 2008 julkaisemansa teos *The Comfort of Things*, jossa Miller on tutkinut erään Lontoolaisen kadun asukkaiden kotien esinemaailmaa ja esinesuhdetta. Aineisto on kerätty haastatteleamalla lähes sataa kadun varrella asuvaa ihmistä puolentoista vuoden aikana. Teos ei ole perinteinen tutkimusjulkaisu, vaan tarjoilee hyvin syväluotaavia ja filosofisia, Millerin omin sanoin, *muotokuvia* ihmisistä, heidän elämäkokemuksistaan ja siitä, kuinka heidän kotiensa sisustus ja yksittäiset esineet kuvastavat asukkaansa persoonaa. Tarkoituksena tutkimuksessa oli tarkastella esineiden roolia ihmisten suhteessa itseensä ja toisiinsa. Lopputuloksena Miller toteaa, että usein ajatellaan alati kasvavan esineiden ja materian määrän tekevän elämästä pinnallisempaa ja ihmissuhteista ohuempia, vaikka hänen tutkimuksensa aineiston mukaan voisi väittää päinvastaista: mitä läheisempi suhteemme on esineisiin, sitä läheisempiä ovat suhteemme myös ihmisiin. Suhde esineisiin muodostuu Millerin mukaan ensi sijassa suhteessa toisiin ihmisiin.³⁵

Esineitä ja niiden omistamista on tutkittu myös taloustieteen ja kulutustutkimuksen parissa. Antropologisia, taloustieteellisiä ja sosiaalihistoriallista näkökulmaa yhdistävässä kokoelmateoksessa *The Social Life of Things* esitetään, että kulutushyödykkeiden ostaminen, omistaminen ja vaihtaminen tapahtuu aina

³³ Nieminen, Olsson, Ruotsala & Siivonen 2011, 9–11.

³⁴ Olsson 2011, 26.

³⁵ Miller 2008, 1.

sosiaalisissa ympäristöissä, ja että esineiden arvo ja kiertokulku ovat kulttuurisesti sosiaalisissa tilanteissa määrittyviä. Esineillä, ja kulutushyödykkeillä (commodities), nähdään olevan sosiaalinen elämä ja elämänkaari.³⁶ Igor Kopytoff kirjoittaa teoksessa, että kuten ihmisillä, myös esineillä voidaan nähdä olevan elämäkertaa (biography); esine syntyy (tehdään), sitä käytetään, se ikääntyy ja sen elämä saattaa lopulta päättyä. Esineen elämäkertaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta: käyttöhistoriaa, omistajia, materiaalien ja ulkonäön muutosta, sekä sen muuttuvia rooleja, tai ”statuksia” eri aikoina. Kopytffin mukaan esine saattaa elinkaarensa aikana muuttaa statustaan usein: esimerkiksi kulutushyödykkeeksi valmistettu esine ostetaan, jolloin se siirtyy pois markkinoilta ”tavalliseksi” esineeksi. Esine voidaan kuitenkin ”yksilöidä” (singularization), jolloin se muuttuu jollakin tavalla erityiseksi, joko kansallisella tai yksilön tasolla. Yksilöity esine voi kuitenkin palata takaisin kiertoon kulutushyödykkeeksi ja jälleen yksilöidyksi toisessa yhteydessä, ja toistaa tämän useita kertoja elinkaarensa aikana.³⁷

Kulutus- ja markkinointitutkijat Amber M. Epp ja Linda L. Price kirjoittavat artikkelissaan ”Storied life of Singularized Objects”, että yksilöidyn esineen elämänkaari voi kuitenkin toteutua myös, vaikka esine ei vaihtaisi omistajaa. Erään perheen ruokapöydän elinkaarta tarkastellessaan he osoittavat, että esineen yksilöllisyys voi säilyä, vaikka se siirtyisi pois käytöstä, ja kuinka niin sanotut ”korvaamattomat” esineet voidaan korvata, mikäli niiden asema kodin esineiden, toimintojen ja tilojen muodostamassa verkostossa jollakin tavoin rajoittuu. Perheen rakastama suuri ruokapöytä jouduttiin siirtämään varastoon, sillä se ei yrityksistä huolimatta sopinut uuden kodin keittiöön, eikä ruokailutilaan. Pöydän merkitys perheelle ei kuitenkaan vähentynyt huolimatta sen poistumisesta keskeisestä asemastaan perheen yhdessäolon keskiöstä.³⁸

Kuten Epp ja Price kirjoittavat, saatamme luopua tai siirtää pois arkielämän piiristä esineitä, jotka ovat meille tärkeitä. Mutta ovatko kaikki omistamamme esineet tärkeitä ja merkityksellisiä? Miller kirjoittaa teoksessaan *The Comfort of Things* pariskunnasta, jonka koti on täynnä erilaisia esineitä, koristeita ja valokuvia, jotka

³⁶ Appadurai (toim.) 2010 [1986].

³⁷ Kopytoff 2010 [1986], 64–94.

³⁸ Epp & Price 2010.

täyttävät lähes kaiken tilan ja seinäpinnat. Haastattelun aikana pariskunnan rouva koki tärkeäksi osoittaa, mitkä esillä olevista esineistä olivat oikeasti merkityksellisiä, ja mitkä ”vain jotain rojua”, jotka ”eivät merkitse mitään”.³⁹

Materiaalisen ympäristön tutkimukseen onkin yksittäisten esineiden merkitysten tutkimuksen lisäksi tullut tarkastelun kohteeksi kokonaisuudet, joissa esineet ja ihmiset toimivat yhdessä. Yksittäisten esineiden merkitysten pohtimisen sijaan Miller kiinnittää huomiota esineiden ja esineiden kanssa elävien ihmisten muodostamiin kokonaisuuksiin, joista hän käyttää termiä *aesthetic*. Termillä hän ei tarkoita visuaalista estetiikkaa, vaan tilannetta, jossa esineet ovat olemassa samanaikaisesti muiden esineiden kanssa, jolloin kokonaisuuden osat voivat olla merkityksettömiä, mutta kokonaisuutena tärkeitä ja merkityksellisiä.⁴⁰

Esineiden muodostamista kokonaisuuksista, tai esineistä niiden kontekstissa, kirjoittaa myös kansatieteilijä Anna-Maria Åström artikkelissaan ”The Assemblages of Things and Dealing with Things in Contemporary Society” (2008). Hän kirjoittaa, että tavanomaisessa kanssakäymisessä esineiden kanssa käytämme esineitä aina suhteessa muihin esineisiin, jolloin esineen käyttö ei rajoitu vain kyseessä olevaan esineeseen. Esineet eivät myöskään ole yksittäisiä kappaleita, vaan kuuluvat erilaisiin esineperheisiin ja ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Gilles Deleuzea lainaten Åström käyttää termiä *assemblage*, joka tarkoittaa materiaalisia ja kulttuurisia kokonaisuuksia tai tilanteita, joissa ihmiset ja esineet toimivat ja johon he/ne vaikuttavat. Kulutuskäyttäytymistä ja erityisesti mainontaa tarkastellen Åström kirjoittaa mallikokonaisuuksista (*model assemblages*) ja ihanteellisista kokonaisuuksista (*ideal assemblages*), joita esimerkiksi tavaratalojen lavastetut näyteikkunat tai mainoslehtiset pitävät sisällään.⁴¹

Kokonaisuuksien osina voivat esineet kuitenkin olla merkityksellisiä myös täysin ilman ihmisten niille antamaa merkitystä. Tiina Männistö-Funkin mukaan uusmaterialistisessa teoriassa esineet ovat toimijoita, jotka muodostuvat ilmiöissä, eivätkä lähtökohtaisesti ole olemukseltaan esineellisiä. Esineet mahdollistavat tai

³⁹ Miller 2008, 112. ”They mean nothing, just junk” käänös oma.

⁴⁰ Miller 2008, 293.

⁴¹ Åström 2008, 130, 137, 139.

estävät toimintoja, ”osallistuvat todellisuuden muovaamiseen merkityksiä antavan ihmistoiminnan rinnalla ja osana”. Männistö-Funk esittää *rykelmän* käsitteen työkaluksi erityisesti historian tutkimukseen menneisyyden esineiden ja niiden toiminnan tarkasteluun, pelkän menneen ajan ihmisten esineille antamien merkitysten tarkastelun lisäksi. Rykelmällä Männistö-Funk tarkoittaa materiaallisen ympäristön toimijoita, jotka ovat oleellisia tietyn toiminnan tai käytännön toteutumiselle: esimerkiksi esineet, rakennukset, ihmiset, maantieteelliset ja luonnontieteelliset olosuhteet. Rykelmien tarkastelu ei hänen mukaansa kuitenkaan poissulje kielellisten representaatioiden ja merkitysten analyysiä. Saman esineen tai esinetyypin tarkastelu osana erilaisia rykelmiä ja käytäntöjä paljastaa myös esineiden erilaisia merkityksiä ihmisille eri paikoissa, eri kulttuureissa tai eri sosioekonomisissa yhteyksissä.⁴²

Tässä tutkimuksessa en lähesty yksittäisten esineiden kohtaloita ja elämänkaaria, vaan tarkasteluni pohjana on pikemminkin yllä esitettyjen kaltainen kotien esinemaailmojen näkeminen kokonaisuuksina. Millerin käsittämä *aesthetic*, ihmisten ympärilleen kokoama ja järjestämä materiaallinen ympäristö, joka erityisesti vuosikymmenten aikana muodostuneena on voinut muodostua Åströmin esittämien mallikokonaisuuksien tavoittelusta (esimerkiksi malli olohuoneen kalustukseksi) tai kodin ja arjen toimintojen ja käytäntöjen mahdollistamisesta.

1.6. Tutkimusetiikka

Tutkijan henkilökohtaiset mieltymykset ja hänen henkilöhistoriansa vaikuttavat jo aiheen tai tutkimuskohteen valintaan. Aull Davies kirjoittaa refleksiivisyydestä eli niin sanotusta itsetutkiskelusta liittyen tutkijan ja tutkimuskohteen väliseen suhteeseen ja sen vaikutuksiin tutkimustuloksiin. Jokainen tutkimus on jonkun tai jonkin tahon alkuun panema, suunnittelema ja toteuttama, siksi myös tutkimuksen tekemisen ja sen lopputuloksiin päättymisen syyt tulisi tehdä läpinäkyviksi.⁴³ Tutkijana, museoalalla työskentelevänä ja myös omassa arjessani esineet ja niiden kanssa eläminen ja oleminen ovat aina kiinnostaneet minua, ja siksi tutkimusaiheen valinta kohdistui myös esineellisen ympäristön tarkasteluun. Olen omassa arjessani sekä opiskelijataloudessa, nuorenparin yksiössä että kahden lapsen äitinä

⁴² Männistö-Funk 2016, 178, 181, 186.

⁴³ Aull Davies 2008, 4–5.

rivitalokolmiossa tullut pohtineeksi tavaroiden määriä, esinesuhteita ja ympärillä käytävää keskustelua esineistä ja niiden omistamisesta. Omien ja puolison harrastusvälineiden, lastentarvikkeiden ja lelujen sekä tavanomaisten arjen esineiden keskellä olen tuntenut iloa ja turhautumista, ja välillä kysynyt mielessäni kysymyksen: “Mihin näitä kaikkia tarvitaan?” 1980-luvun alussa syntyneenä olen käynyt kouluni laman aikana, käyttänyt vanhaa ja kierrätetty, mutta kokenut etten ole jäänyt mistään paitsi. Olen kasvanut kaupungissa, jossa aloitettiin biojätteen keräys yhtenä ensimmäisistä suomessa, ja ilmapiirissä, jossa kirpputorien kiertely oli hyväksyttävää siinä missä nappiverkkareiden tai muiden merkkivaatteiden käyttö.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keruuarkistosta *Elämää muuttolaatikoissa* -kysely vuodelta 2013 valikoitui aineistoksi, sillä halusin tarkastelun kohteeksi melko tuoreen aineiston ja koska uskoin, osin omaan kokemukseeni perustuen, muuttoa käsittelevästä aineistosta nousevan esiin kiinnostavia teemoja koskien esineitä tilanteessa, jossa esineet ovat hetken verran tiedostetusti elämän keskipisteenä.

Refleksiivisyys tutkimuksessa tähtää paitsi tutkijan ja tutkimusprosessin tarkoituksien läpinäkyvyyteen myös oikeuden tekemiseen tutkimuskohteelle. Tutkittavan kohteen, usein yksityishenkilön, kertomaa ja välittämää aineistoa ei voi vääristellä tai esittää asiayhteytensä ulkopuolella. Kansatieteellisen tutkimuksen lähtökohta on ihmisten arkea ja tapoja tarkastelemalla ymmärtää laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä ja ihmisyyttä itseään, ei arvostella tai osoittaa yksittäisten ihmisten tekoja tai olemusta. Kansatieteellisissä tutkimuksissa informantit ovat usein läsnä viittauksina ja/tai suorina lainauksina haastatteluaineistosta. Tässä tutkimuksessa viitataan kyselyaineistoon sekä tuomalla esiin yleisesti esiin nousseita teemoja sekä suorilla lainauksilla teksteihin, merkitsemällä lainauksen loppuun aineiston sijaintipaikan kansanrunousarkistossa (KRA), kyselyn nimen (*Elämää muuttolaatikoissa*), vastaajan sukupuolen (M/N) sekä vastauksen sivunumerot. Vastajiin viitataan kertomalla heidän sukupuolensa ja synnyinvuotensa, tai tekstin perusteella arvioidun iän, mikäli syntymäaika ei ole vastauksissa erikseen mainittu.

2. Metodit ja aineisto

2.1. Metodit

Metodina tutkimuksessani on *esinetutkimus*, jossa tarkastelun lähtökohtana eivät kuitenkaan ole fyysiset esineet vaan esineet kerrottuina tarinoina ja esinepuheena. Lähestyn esineitä *muistitietotutkimuksen* näkökulmasta. Outi Fingerroos ja Riina Haanpää kirjoittavat, että muistitieto on laveasti määriteltynä kaikenlaista menneisyyden tulkintaa, niin akateemisesti kuin maallikoiden tuottamaa, ja että muistitieto voi olla joko tutkimuksen lähteenä tai kohteena. Pysin selvittämään ihmisen ja esineen välistä suhdetta aineistosta, joka koostuu ihmisten kertomuksista. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, millä tavoin kyselyaineistossa ilmenee ihmisten käsitys ympäröivästä esinemaailmasta sekä sitä, kuinka esineistä *puhutaan* ja *kerrotaan*. Muistitieto on omassa tutkimuksessani siis tutkimuksen kohteena, jolloin kiinnostukseni on kerronnan rakenteessa ja keinoissa.⁴⁴ Taina Ukkonen kirjoittaa, että koska muisteluaineistot ovat luonteeltaan kertovia, on niitä luontevaa tutkia myös narratiivisesta, kerronnallisesta, näkökulmasta käsin. *Narratiivisessa muistitietotutkimuksessa* narratiivisuus voi toteutua monella eri tavalla, esimerkiksi kohteena voi olla kertominen sinänsä, tai kerronnan ilmaisukeinot, kuten kulttuurille tyypilliset mallitarinat.⁴⁵

Lähestyn aineistoa käyttäen analyysimenetelmänä lähilukua, aineiston huolellista lukemista ja tutkimuskysymysten kannalta oleellisten teemojen esiin nostamista. Jyrki Pöysä kirjoittaa teoksessaan *Lähiluvun tieto*, että lähiluku on paitsi tekstin huolellista lukemista, myös useammassa vaiheessa tehtävää lukemista, jossa uudet lukukerrat ja paluu tutkittaviin teksteihin syventävät tulkintaa ja ensimmäisellä lukukerralla muodostunutta ensivaikutelmaa. Paitsi lukemista, lähiluku on osa myös kirjoittamisen prosessia, erilaisia kirjoittamisen tapoja lukemisen yhteydessä. Esimerkiksi muistiinpanojen, post it -lapuille tehtyjen kommenttien ja alleviivausten, ja marginaaliin tehtyjen merkintöjen tekemistä.⁴⁶ Tarkastelen aineistosta nousevia materiaaliseen ympäristöön liittyviä ihanteita, arvoja tai niiden kommentointia ja sitä,

⁴⁴ Fingerroos & Haanpää 2006, 29.

⁴⁵ Ukkonen 2006, 189–191.

⁴⁶ Pöysä 2015, 6, 28–31.

kuinka ne heijastelevat kulttuuristen mallitarinoiden tarjoamia tapoja käsitellä materiaalista ympäristöämme.

Ildikó Lehtinen kirjoittaa, että esinetutkijan ensimmäinen määriteltävä on itse *esine*.⁴⁷ Esineellä on monia ulottuvuuksia, kuten aineellinen (materiaalinen, käyttötarkoitus) sekä semioottinen (merkitykset).⁴⁸ Esineet voidaan ajatella eräänlaisiksi muistin paikoiksi tai muistin ankkureiksi, joiden olemukseen kuuluu sijainti samanaikaisesti sekä menneessä, nykyisyydessä että tulevaisuudessa. Tarkastelemassani aineistossa suhde esineisiin näyttäytyy muistamisen, muistojen ja nostalgian kautta. Kirjoituksissa ihmiset kuitenkin käyvät keskustelua itsensä ja ympäröivässä puheavaruudessa ilmenevien esinearvostusten kanssa, jolloin esineiden rooli muistojen välittäjänä asettuu rinnakkain niiden materiaalisten ominaisuuksien, fyysisesti tilaa vievinä kappaleina.

Esineistä muistojen ja nostalgian välineinä on kirjoitettu paitsi kansatieteen myös museologisen esinetutkimuksen piirissä.⁴⁹ Etnologi Pirjo Korkiakankaan mukaan ”esineet kantavat mukanaan muistoja ja inhimillistä historiaa”.⁵⁰ Esineiden muistelu on aina suhteessa siihen aikaan, paikkaan ja kontekstiin, jossa muistelu tapahtuu, ja vaihtelee eri kulttuurien tai eri-ikäisten muistelijoiden kesken. Aineistossa esiintyvä esinepuhe on sidoksissa kerronnan hetkeen ja sillä hetkellä kirjoittajien puheavaruudessa ilmeneviin virtauksiin sekä henkilökohtaisiin tunnetiloihin ja arvostuksiin. Muistelu voi olla yksilöllistä tai kollektiivista, mutta ei suinkaan aina nostalgista, eli positiivisessa valossa nähtyä. Epämiellyttävien asioiden muuntaminen miellyttäväksi on Korkiakankaan mukaan nostalgisen muistelun tärkein ominaisuus verrattuna muihin muistelun tapoihin.⁵¹

Myös kuluttamisen ja markkinoinnin tutkija Russel Belk kirjoittaa esineiden ja menneisyyden muistelun suhteesta, jossa esineet auttavat hallitsemaan ja suhtautumaan menneisiin tapahtumiin ja ihmisiin. Hän puhuu materiaallisen muistin prosesseista, joista nostalgia on yksi. Myös Belk toteaa esineiden ja niiden

⁴⁷ Lehtinen 2005, 200.

⁴⁸ Rönkkö 2007, 274.

⁴⁹ Esimerkiksi Pirjo Korkiakangas (2001) ja Susan Pierce (1990).

⁵⁰ Korkiakangas 2001, 76.

⁵¹ Korkiakangas 2001, 75.

merkityksen sekä niiden muistelemisen olevan kulttuurisesti vaihtelevaa sekä ikäkausittain muuttuvaa. Nuoret kokevat tulevaisuuden merkityksellisemmäksi, eivätkä välttämättä valikoi tärkeitä esineitä niiden muistoarvon mukaisesti, kun taas vanhemmiten säilytämme ja järjestellemme ”elämämme esineitä”⁵² ympärillemme.

2.2. Aineisto ja aineiston rajaus

2.2.1. Elämää muuttolaatikoissa -kysely

Tutkimukseni primääriaineistona on vuonna 2013 järjestetyn Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keruukyselyn *Elämää muuttolaatikoissa* vastaukset. Yhteensä kyselyyn vastasi 82 vastaajaa, ja vastausaineistoa on 589 sivua.⁵³ Kyselyssä tiedusteltiin ihmisten kokemuksia muuttamisesta ja siihen liittyvistä asioista, kuten muuttamisen syistä, muuttojen määrästä, pakkaamisesta, esineiden läpikäymisestä, muuttoavun käyttämisestä sekä uuteen asuntoon asettumisesta.

Tutkimukseni lähtökohtana oli tarkastella, kuinka ihmiset kirjoittavat vastauksissaan esineistä. Ennakko-oletukseni oli, että kirjoitukset sisältävät esinepuhetta. Luin kyselyvastaukset läpi kertaalleen tehden kevyitä muistiinpanoja esiin nousseista teemoista ja kohdista, joissa havaitsin esinepuhetta. Pöysän mukaan on tavallista, että tutkijat tekevät lukemastaan merkintöjä jo ensimmäisellä lukukerralla, tulkitsevan lukemisen aikana. Myöhemmin nämä esimerkiksi marginaaleihin tehdyt kommentit syvennyvät ja muuttuvat ”muistiinpanoista sanallisesti tulkitseväksi”.⁵⁴ Ensimmäisen luentakerran jälkeen sekä samanaikaisen tutkimuskirjallisuuden lukemisen myötä tutkimuskysymykseni tarkentui käsittämään kulttuuristen mallitarinoiden ilmenemistä esinepuheessa. Seuraavaksi luin vastaukset uudelleen ja työstin samalla tarkempia muistiinpanoja esiin nousseista teemoista. Lopulta valikoin tutkimukseeni 20 vastausta, joissa havaitsin *niukkuuden mallitarinan* ja *ympäristötietoisuuden mallitarinan* mukaista esinepuhetta. En erityisemmin kiinnittänyt huomiota

⁵² Belk 1991, 8 ; ”there is a tendency to assemble the objects of our lives”. Alun perin artikkeli on julkaistu teoksessa Belk, Russel (toim.) *Highways and Byways: Naturalistic Research from the Consumer Behaviour Odyssey*, Association for Consumer Research, 114-130. Tutkimusta varten käyttämäni artikkeli on julkaistu kokotekstinä Association for Consumer Research -verkkosivuilla <http://3www.acrwebsite.org/web/about-acr/what-is-acr.aspx> ilman sivunumerointia. Antamani sivunumerot viittaavat verkkosivuilta 2.12.2018 tekemäni tulosteen sivuihin 1–21.

⁵³ Elämää muuttolaatikoissa SKS 2013. Keruun laatija on Lapin yliopiston tutkija Veera Kinnunen.

⁵⁴ Pöysä 2015, 31.

vastausten maantieteelliseen jakautumiseen tai vastaajien ikä- tai sukupuolijakaumaan, mutta vastauksissa on mukana sekä iäkkäämpiä että nuorempia vastaajia.

Keruukilpailun esitelehtinen muodostuu yhdestä otsikon ”Elämää muuttolaatikoissa. Keruukilpa” jälkeen esitetystä kysymyksestä: ”Millainen kokemus muutto oli Sinulle? Kirjoita kokemuksistasi!”.⁵⁵ Kysymyksen alla todetaan, kuinka muuttaminen on usein ”tärkeä murroskohta ihmisten elämässä” ja kuinka se ”liittyy usein muihinkin isoihin elämänmuutoksiin ja pitää sisällään lupauksen uudesta alusta”. Tämän jälkeen esitteessä annetaan viisi teemaa, joiden alle on avattu muutamia tarkentavia kysymyksiä ja teemoja. Näitä kirjoittaja voi niin halutessaan käyttää apuna, vaikka alussa todetaankin, että ”keräämme muuttamiseen liittyviä kertomuksia, kokemuksia ja muistoja”, ja että ”tavoitteena on monipuolinen ja runsas aineisto”, jossa ”jokainen vastaus on tärkeä”. Lisäksi kirjoittajia kehoitetaan ”kirjoittamaan omalla tyylillä ja kielellä”. Tällä tavoin esitteessä korostetaan ensisijaisesti kirjoittajien omaa kokemusta ja aihepiirin kirjoittajassa herättämiä muistoja ja kertomuksia tiukasti rajatun kysymyslistan seuraamisen sijaan. Kyselyn muoto on siis avoin, eikä vastausten pituutta tai muotoa ole rajattu.

Kyselyyn oli mahdollista vastata käyttämällä verkkolomaketta, sähköpostia tai lähettämällä vastaukset arkiston postiosoitteeseen. Yli puolet vastauksista, 43 vastausta, tehtiin verkkolomakkeen kautta. Verkkolomakkeella vastatessa henkilötiedot ja suostumus arkistointiin sijoitettiin niille tarkoitettuihin kenttiin ja vastaukset kysymyksiin/vapaamuotoinen kertomus oli mahdollista tuottaa suoraan vastauskenttään tai liittää erillisenä liitetiedostona lomakkeeseen. Suoraan lomakkeelle vastasi 23 vastaajista ja verkkolomakkeen liitteenä vastauksen lähetti 20 vastaajaa. Postitse oli lähetetty 6 kirjoituskoneella ja 4 käsin kirjoitettua vastausta. Tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuja vastauksia on 28 kappaletta. Jakoa sähköpostilla ja postitse lähetettyjen tietokoneella kirjoitettujen vastausten välillä on vaikea tehdä, mutta valtaosa näistä on todennäköisesti sähköpostin liitetiedostona lähetettyjä.

⁵⁵ Elämää muuttolaatikoissa Keruukutsu-esite

Vastaajista 46 oli naisia ja 11 miehiä. 25 kirjoittajaa halusi pysytellä anonyyminä.⁵⁶ Ikänsä oli jättänyt ilmaisemasta useampi vastaaja, mutta useimmissa tapauksissa tekstistä saattoi päätellä vastaajien ikähaarukan (esim. 20–30-vuotias). Kaikkiaan 4 vastaajaa oli vastaustensa perusteella vaikea sijoittaa tiettyyn ikähaarukkaan, mutta kertomiensa kokemusten perusteella he olivat selvästi täysi-ikäisiä. Kyselyyn vastanneista valtaosa (noin 34 vastaajaa) oli yli 60-vuotiaita, lähellä eläkeikää tai jo eläköityneitä. Vanhin vastaaja oli 93-vuotias. Nuorimmat vastaajat ovat 17-18-vuotiaita (15 kappaletta), joista valtaosa edelleen lapsuudenkodissaan asuvia opiskelijoita samasta helsinkiläisestä lukiosta.⁵⁷

Vastauksissa korostui kolme tyypillistä tapaa vastata: osa vastauksista oli omaelämäkerrallisia, ja niissä käytiin läpi kaikki muutot ja vaihtuneet elämäntilanteet, joko varhaisimmasta muutosta viimeisimpään tai viimeisimmästä varhaisimpaan, osa puolestaan keskittyi yhteen mieleen painuneeseen muuttoon. Kolmas tyypillinen vastaustapa oli yleisesti muuttamista ja sen syitä kommentoiva, eikä välttämättä keskittynyt tiettyyn muuttotapahtumaan. Kaksi vastauksista oli proosamuotoon kirjoitettuja kertomuksia, jotka oli laadittu ennen kilpailuajankohtaa, mutta joiden vastaajat kokivat sopivan aihepiiriin. Toinen näistä on julkaistu omakustanteena. Yksi vastauksista sisälsi kolme runoa omaelämäkerrallisten tarinoiden lisäksi. Osa vastaajista aloitti muuttohistoriansa ennen syntymäänsä tapahtuneilla, vanhempiensa tai jopa isovanhempiensa elämänvaiheiden kertomisella, yksi vastaaja kirjoitti sukututkimuksellisella otteella proosamuodossa omien vanhempiensa elämänvaiheista.

2.2.2. Keruukyselyt aineistona

Kyselyt ja keruukilpailut ovat olleet kansatieteellisen tutkimuksen ja tiedonkeruun lähteitä jo ainakin 1840-luvulta lähtien, kun vuosikymmen aikaisemmin perustettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti kansanperinteen joukkokeruut.⁵⁸ Varhaisissa kyselyissä pyrittiin muodostamaan valtakunnallisesti kattavia vastaajaverkostoja, jotta vastauksista pystyisi päättelemään erilaisten ilmiöiden, esineiden ja tapojen

⁵⁶ Kinnunen 2017, 56.

⁵⁷ Ibid. Kinnusen mukaan kyselyä käytettiin tehtävänä lukion maantiedon tunnilla.

⁵⁸ Leimu 2005, 78. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran lisäksi kyselyitä ja keruita on toteuttanut/toteuttaa SLS sekä yliopistojen oppiaineet.

levinneisyyksiä kulloinkin vallalla olevan kansatieteellisen kysymyksenasettelun mukaisesti.⁵⁹ Kuten varhaisessa kansatieteellisessä tutkimuksessa kentällä, myös kyselyaineistoilla pyrittiin kadonneiden tai katoavien kansankulttuurin ilmiöiden tallentamiseen. Kyselyt olivat usein seikkaperäisiä, eikä kirjoittajalta välttämättä toivottu omaa reflektiota aiheesta.⁶⁰

Kirjoittajien omat kokemukset nousivat kyselyiden keskiöön vähitellen 1960-70-luvulla, kun samanaikaisesti tutkimuksenasettelu alkoi keskittyä kansatieteessä, museologiassa ja esimerkiksi antropologiassa merkitysten ja ihmisten kokemusten tarkasteluun. Kokemukset esimerkiksi historiallisista tapahtumista alettiin nähdä arvokkaina huolimatta niiden mahdollisista faktuaalisista epätarkkuuksista tai virheistä. Kyselyiden valtakunnallinen kattavuus ei enää ollut merkittävää, kun näkökulma vaihtui niin sanotusti ulkoisten puitteiden kuvailusta tapojen, ilmiöiden ja esineiden sisäisen merkityksen tarkasteluun.⁶¹ Taina Ukkonen kirjoittaa, että muisteluaineistossa olevien tulkintojen ottaminen vakavasti on keskeistä. Lähtökohdaksi on otettava se, että ”muistelijoilla on oikeus ja myös tietyt perusteet tai syyt omiin tulkintoihinsa”, eikä aineistosta tule etsiä esimerkiksi ”väärin muistettuja yksityiskohtia, salailua tai kaunistelua”.⁶²

Samanaikaisesti virisi keskustelu kyselyiden laatimisen eettisistä lähtökohdista sekä lähdekritiikistä: kysymysten ja vastausten monitulkintaisuudesta sekä kyselyn laatijoiden ja kirjoittajien motiiveista ja näiden vaikutuksista vastauksiin.⁶³ Tutkijan (tai kyselyn laatijatahon) kysymyksenasettelun ja esiymmärryksen vaikutus kyselyvastauksiin voi olla merkittävä, esimerkiksi se voi nostaa tahattomasti tai liian voimakkaasti esiin tiettyjä näkökulmia ja jättää varjoon toisia yhtä merkittäviä.⁶⁴

Myös vastaajien muistelukirjoittamiseen liittyvät prosessit on otettava huomioon. Kirjoitettu teksti on usein huolellisesti työstetty ja arvioitu ennen päätymistään

⁵⁹ Esim. diffusionismi, funktionalismi.

⁶⁰ Esimerkiksi Jyrki Pöysä 2006, 226. Pöysä kirjoittaa, että varhaisimmissa kyselyissä henkilökohtainen informaatio haluttiin nimenomaisesti sulkea pois. Mahdollisuus, ja jopa toive kirjata omia, kirjoittajan itsensä kokemuksia, nousi keskeiseksi 1980- ja 1990-luvuilla.

⁶¹ Esim. Hieta 2016, 64; Olsson 2016, 173; Pöysä 2006, 226.

⁶² Ukkonen 2000, 14.

⁶³ Esim. Korkiakangas, Olsson, Ruotsala & Åström 2016, 15; Hieta 2016, 66.

⁶⁴ Esim. Suominen 2011, 237.

tutkijan luettavaksi.⁶⁵ Toisaalta kirjoittaen kertominen ns. kasvottomalle yleisölle voi helpottaa kipeistä tai epämieluisista asioista kertomista, toisaalta ilmetä listamaisina vastauksina ilman suurempaa reflektiota tapahtumien syistä tai merkityksistä. Jaakko Suominen toteaa myös, että pääosin tutkimusta varten karttunut aineisto on vapaasti käytettävissä tutkimusta varten, siis osittain julkista, ja tämä saattaa myös vaikuttaa vastaajien haluun tuoda esiin esimerkiksi vahvoja mielipiteitä tai kritiikkiä.⁶⁶ Toisin kuin haastattelutilanteessa, tutkijalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa kerrottuun sisältöön tai ohjata kirjoittajaa ”oikeille urille” tai kysyä tarkentavia kysymyksiä.⁶⁷ Aineistoa luettaessa on siis pidettävä mielessä, että esimerkiksi tietyn aihepiirin poissaolo kyselyvastauksissa ei välttämättä tarkoita, että aihe olisi vähäpätöinen tai epärelevantti vastaajien ja tutkimusaiheen viitekehyksessä. Tällöin voi muodostua mielenkiintoiseksi selvittää, miksi jokin asia on jäänyt marginaaliseksi tai niin sanotusti ”loistaa poissaolollaan”.

Pauliina Latvala viittaa tutkimuksessaan vastaajaidentiteetin vaikutuksiin vastausten luonteeseen. Vastaajat voivat olla vakiintuneeseen vastaajaverkostoon jo pitkään osallistuneita, tai satunnaisia vastaajia, jotka eivät ole aikaisemmin osallistuneet kyselyihin. Vakitukselle vastaajalle vastaaminen voi olla itseisarvo tai velvollisuus, vaikka aihe ei heitä koskettaisikaan. Satunnaiselle vastaajalle puolestaan nimenomaisesti tietyn kyselyn aihepiiri on merkityksellinen ja innoittaa vastaamaan.⁶⁸ Vastaajan kokemuksesta riippumatta kyselyvastaukset voivat olla pitkiä ja polveilevia kuvauksia tai lyhyitä tiedonantoja, sillä jokainen ihminen on kertojana erilainen. Esimerkiksi omaelämäkerrallinen tai tiettyjen avainkokemusten kertominen voi useille vastaajille olla tuttua.

Bo Lönnqvist kirjoittaa, että ”ehdoton vaatimus on, että tutkija tajuaa, että [kysely]aineisto on osa vastaajan omaelämäkerrallista ”projektiä”.⁶⁹ Tällä ymmärrän Lönnqvistin tarkoittavan lähdekriittistä näkökulmaa, jolloin ymmärretään tekstin ja omaelämäkerrallisen kerronnan tuottamisen prosessuaalinen luonne. Omaa elämää

⁶⁵ Ks. esim. Pöysä 2006, 230.

⁶⁶ Suominen 2011, 270.

⁶⁷ Toisinaan vastaajien ja kyselyiden laatijoille muodostuu pitkäaikainen suhde, jolloin lisäkysymyksiä on luonteva kysyä (esim. Suominen 2016, 117).

⁶⁸ Latvala 2004, 141.

⁶⁹ Lönnqvist 2016, 53.

saatetaan reflektoida useasti ja useista eri näkökulmista käsin, joskus myös sensuroituna ja kiillotettuna, ja tiettyjä piirteitä häivyttäen.

Vaikka vastaajien ikä- ja sukupuolijakauma vaihtelee kyselystä riippuen, on Kirsi-Maria Hytösen mukaan yleinen piirre kyselyissä kuitenkin se, että suurin osa vastaajista on iäkkäämpiä naisia. Hän toteaa, että usein eläkkeelle jääminen ja sen tuoma vapaa-aika mahdollistavat oman elämän tarkastelun ja usein omaelämäkerrallisen prosessin aloittamisen.⁷⁰ Jyrki Pöysän mukaan kirjoittamisen prosessissa, jossa ihminen lukee kirjoittamaansa tekstiä yhä uudelleen ja uudelleen, käynnistyy ”pidempiaikainen muisteluprosessi”, jossa ”kirjoittamisen ja elämäkerrallisen muistelun yhteys muodostuu erityisen kiinteäksi” ja ”kirjoittaminen suorastaan kannustaa elämäkerralliseen kerrontaan”.⁷¹ Kirjoittajien iän sekä elämäkokemuksen tuoman ”materiaalin”, tai luontaisten kertojankykyjen lisäksi kyselyvastausten muoto kirjallisesti työstettynä tekstinä siis vaikuttaa vastausten sisältöön.

Elämää muuttolaatikoissa -kyselyn vastaukset ovat pääasiallisesti omaelämäkerrallisia tekstejä, joissa käydään läpi oman elämän aikana asutut asunnot sekä muutot yleensä kronologisessa järjestyksessä varhaisimmasta lapsuudesta, tai jopa omien vanhempien lapsuudesta, nykypäivään. Osa vastaajista keskittyi vain yhteen merkittävään tai mieleen painuneeseen muuttokokoemukseen. Joillekin se oli lapsuuden kokemus, joillekin viimeisin muutto. Koska kodin muuttamisen syyt olivat usein ihmisten elämässä tapahtuneita suuria mullistuksia tai muutoksia, kerrottiin vastausten yhteydessä usein elämäntarinaa laajasti myös varsinaisten muuttokokemusten ympäriltä. Eri koteihin kiinnittyy muistoja erilaisista elämäntilanteista, jotka ovat saattaneet muistua mieleen vastausta kirjoittaessa.

Kuten Kirsi-Maria Hytönen on todennut, myös *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastaajat olivat pääosin naisia ja noin puolet vastaajista olivat eläköityneitä tai lähellä eläkeikää. Vain yksi vastaaja kertoi osallistuneensa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kyselyihin aikaisemmin, jo yli 40 vuoden ajan. Useiden vastausten mukana

⁷⁰ Hytönen 2016, 308–309.

⁷¹ Pöysä 2006, 230–231.

tuli muodollinen saatekirje ja allekirjoitettu suostumus arkistointia varten, mikä antaa olettaa vastauskäytäntöjen olleen tuttuja entuudestaan myös osalle muista vastaajista.

2.2.3. Vastaamisen tavat ja välineet

Vastaukset Elämää muuttolaatikoissa -kyselyyn olivat käsin, kirjoituskoneella sekä tietokoneella tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuja vapaamuotoisia tekstejä sekä SKS:n verkkosivuilla olevalle verkkolomakkeelle kirjoitettuja vastauksia. Aineistosta neljä vastausta on käsin kirjoitettu, kuusi kirjoituskoneella, 62 tietokoneella joko tekstinkäsittelyohjelmalla tai valmiiseen vastauslomakkeeseen. On syytä pohtia, onko vastaamisen tavalla vaikutusta vastausten sisältöön. Jaakko Suomisen mukaan teknologiat (sähkövalosta internetiin) vaikuttavat ajatteluamme ja siihen, kuinka työstämme ajatuksiamme ja katsomme maailmaa. Hänen mukaansa muutokset ovat kuitenkin usein niin nopeita ja teknologiset innovaatiot arkipäiväistyvät niin nopeasti, ettei niiden vaikutuksia toimintatapoihin tai esimerkiksi tutkimustyöhön enää havaita.⁷² Tekstin tuottaminen (ja lukeminen) erilaisilla tietoteknisillä laitteilla, tietokoneilla, tableteilla tai älypuhelimilla tekstinkäsittelyohjelmien tai automaattisten tekstinsyöttöohjelmien avulla on tänä päivänä muodostunut eräänlaiseksi normiksi ja arkipäiväiseksi tavaksi. Käsin kirjoitetun kirjeen tai jopa postikortin lähettäminen on yhä harvinaisempaa, lukuun ottamatta tiettyjä juhlapyyhiä. Viestittäminen ystäville tai perheen kesken on nopeaa ja vaivatonta ja mahdollista hoitaa jopa kokonaan ilman sanoja emoji-kuvakkeita käyttäen. Ylioppilaskokeen ainekirjoituskin tehdään nykyisin sähköisesti.

Käsin kirjoitettuun tekstiin liittyvät mielikuvat henkilökohtaisuudesta ja erityisestä ajallisesta panostamisesta viestinnän tapaan. Käsin kirjoittaminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita syvällisempää tai intiimimpää sisältöä. Toisaalta ei myöskään mahdollisuus tuottaa ja muokata tekstiä sähköisessä muodossa nopeammin kuin käsin kirjoittaen tarkoita, että kirjoituksen laatiminen olisi vaatinut vähemmän aikaa ja panostamista. Tuotetun tekstin muokattavuus ja mahdollisuus uudelleenkirjoittamiseen piilottavat, kirjoittajan näin halutessa, mahdolliset lukuisat aiemmat versiot yhtä lailla sekä käsin että tietokoneella kirjoittaessa.

⁷² Suominen 2016, 103.

Muistelutekstin tuottamiseen käytetyn välineen tarkastelun sijaan olisikin syytä kenties kiinnittää huomiota itse viestinnän tapojen muutokseen. Kyselyyn käsin kirjoitetuista teksteistä kaikki tulivat iäkkäämmiltä henkilöitä, samoin kirjoituskoneella kirjoitetut. Kyselyn nuorimmat vastaajat käyttivät kaikki verkkolomaketta. Verkkolomakkeen valikoituminen nuorimpien vastaajien pääasialliseksi viestintävälineeksi ei ole yllätys, sillä vastaamisvaihtoehtona se on kenties lähimpänä nuorten arjessa käyttämiä vaivattomia viestintävälineitä: se on verkossa älypuhelimella helposti käytettävä eikä vaadi erityisiä valmisteluja (tietokoneen avaamista, kynän ja paperin löytämistä, tekstinkäsittelyohjelman valintaa, tallentamista ja lähettämistä liitteenä tai ”etanapostilla”). Jaakko Suomisen mukaan SKS:n keruissa keskiarvoisesti valtaosa vastauksista tällä hetkellä tulee verkkolomakkeen kautta, ja näin oli laita myös *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyssä, ja vastaajien joukossa oli vastaajia kaikista ikäluokista.

Verkkolomake vastaamisen välineenä voi kuitenkin mielestäni vaikuttaa vastausten muotoon ja sisältöön eri tavalla kuin käsin tai tekstinkäsittelyohjelmalla tuotettu teksti. Kirjoittaminen käsin tai koneella mahdollistaa oman viestinnän ja kerronnan tavan välittymisen tekstiin kirjoittajan itse hallitessa välinettä, tekstin muotoilua tai esimerkiksi kynän ja paperin väriä. Verkkolomake puolestaan ohjaa kirjoittajaa liittämään kertomuksensa ulkopuolisen tahon valmiiksi luomaan järjestelmään, valmiiksi mietittyyn ja otsikoituun kenttärakenteeseen. Verkkolomake vaikuttaa tuoneen vastaamisen tilanteeseen myös hetkellisyyden ulottuvuuden, jolloin kirjoittaminen voi Jyrki Pöysän mukaan olla ”chatti-tekstin tapaan spontaania, lähes toimittamatonta tajunnanvirtaa”.⁷³ Suominen kuitenkin kirjoittaa, että ”useat tutkijat ovat todenneet verkkokyselyiden avoimiin vastauskenttiin tulevan pidempiä ja monipuolisempia vastauksia kuin paperilla lähetettyjen postikyselyiden avoimiin vastauskenttiin”.⁷⁴ Suomisen tarkoittama kysely on kuitenkin lomakekysely, jossa vastaajat vastaavat valmiiseen heille postitse lähetettyyn lomakkeeseen. Kokemukseni *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastauksista on päinvastainen. *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn verkkolomakkeelle suoraan tehty vastaukset ovat lyhyitä. Vaikka tämä suurelta osin selittyy nuorten vastaajien aiheen kannalta

⁷³ Pöysä 2006, 228.

⁷⁴ Suominen 2016, 103.

vähäisestä elämäkokemuksesta verrattuna iäkkäisiin vastaajiin, ovat vastaukset vanhemmilta vastaajilta myös suhteessa lyhyempiä. Verkkolomakevastauksista yksikään ei ollut omaelämäkerrallinen, koko elämän mittaisen kokemuksen kertomus, vaan pikemminkin tuokiokuvia tuoreimpana mielessä olleesta tai viimeisimmästä muutosta.

Vastaajaidentiteetiltään verkkolomakevastaajat ovat todennäköisemmin satunnaisia vastaajia, kun taas käsin- ja tietokoneella kirjoitettujen vastausten vastaajat todennäköisesti aikaisemmin kyselyihin vastanneita. Tätä tulkintaa tukee se, etteivät verkkolomakevastaukset muodostaneet elämäkerrallisia vastauksia, ja toisaalta myös se, etteivät verkkolomakevastaukset noudattaneet kyselyesitteessä esitettyä ”runkoa” tai ehdotettuja kysymyksiä. Aiemmin kyselyihin vastanneet ovat todennäköisesti harjaantuneet tutustumaan keruuesitteeseen ja vastaamaan keruuesitteen mukaisiin teemoihin.

3. Esineiden kanssa olemisen ja omistamisen mallitarinat esinepuheessa

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, kuinka *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastaajien kirjoituksissa välittyy suurempia kertomuksia materiaalisesta ympäristöstä ja esineiden kanssa olemisesta maailmassa. Kysely ja sen vastaukset on laadittu vuonna 2013, mutta ajallisesti niissä kerrotut asiat sijoittuvat lähes sadan vuoden ajalle. Tässä luvussa tarkastelen suomalaisen ja laajemmin länsimaisen kulttuurin materiaaliseen ympäristöön vaikuttaneita käännekohtia ja ajatusmalleja, ja niiden myötä syntyneitä suuria kertomuksia ja mallitarinoita, sekä sitä, kuinka nämä ilmenevät kyselyvastausten esinepuheessa.

3.1. Suomalaisen materiaalien mahdollisuuksien muutokset

”Noin yhden ihmisiän aikana länsimaiden asukkaat ovat siirtyneet niukkuudesta ylenpalttisuuteen ja käytännössä katsoen jätteettömästä esinekulttuurista pitkälti kerta- tai lyhytkäyttöisiin esinesuhteisiin, joiden ekologiset ja sosiaaliset seuraukset ovat järäsyttäviä”, kirjoittaa Tiina Männistö-Funk väitöskirjansa johdannossa.⁷⁵ Virke tiivistää hyvin länsimaisten ihmisten materiaalisen ympäristön ja esineiden kanssa olemisen muutoksia.

”Moderni murros”, kuten teollistumista ja sen jälkeistä ajanjaksoa 1800-luvun puolivälistä noin 1950-luvulle kutsutaan, muutti ihmisten mahdollisuuksia hallita ja kartuttaa materiaalista ympäristöään. Esineiden ja hyödykkeiden hankkiminen, omistaminen ja kerryttäminen ainakin lähtökohtaisesti tulivat kaikille mahdolliseksi. Aikaisemmassa sääty-yhteiskunnassa oli ylemmän säädyn etuoikeus omistaa esineitä enemmän kuin niille oli tarvetta, kun taas alhaisemmissa säädyissä tavaroista oli jatkuvasti puutetta. 1800-luvun uskonnollinen ilmapiiri Suomessa ihannoii länsimaisen luterilaisen käsityksen mukaisesti niukkuutta, vaatimattomuutta ja kohtuullisuutta, ja sääty-yhteiskunnan uskonnollisen perustan vuoksi on varojen ja tavaroiden epätasainen jakautuminen nähty myös luonnollisena. Alempien säätyjen jokapäiväinen elannon hankkiminen pohjoisen ankarassa ilmastossa ja metsäisissä

⁷⁵ Männistö-Funk 2014, 14.

maastoissa on muodostunut sellaisiksi kulttuurisiksi mallitarinoiksi kuin ”suomalainen sisu”, ”raskaan työn raatajat” ja ”vahva suomalainen nainen”, joissa usein kovien kokemusten, vaikeuksien ja niukkuuden kautta selvitään tekemällä ja yrittämällä.⁷⁶

Minna Autio käyttää tutkimuksessaan 2000-luvun nuorten kulutuskertomuksista Visa Heinosen termiä ”talonpoikainen kulutuseetos”, jossa säästäväisyys, ahkeruus ja yritteliäisyys nähtiin keinoina vaurastumiseen tulevaisuudessa, jolloin kuluttamisen nautinnosta tuli pidättäytyä tulevaisuuden hyväksi.⁷⁷

Sen sijaan modernin maailmankuvan mukaisella yksilöllä oli oikeus vaikuttaa omaan elämäänsä ja myös ”tarpeellista kohentaa oman elämänsä laatua”.⁷⁸ Uusi esineiden ja materiaalsen omaisuuden omistamisen ja jakautumisen ajatus ei perustunut enää uskonnolliseen retoriikkaan, vaan kapitalistisen markkinatalouden ideologiaan itsenäisistä ja itseohjautuvista toimijoista, kuluttajista.⁷⁹ Pukeutumistyyli, sisustuselementit ja kodinkoneet alkoivat tulla mahdollisiksi hankinnoiksi esimerkiksi tehtaissa työskenteleville maatalon tyttärille ja pojille. Yhä useampi muutti kaupunkiin, joissa omavaraistalouden sijaa toimeentulo vaati tavaroiden ja palveluiden ostamista.

Oman talon ja maapalan, tai oman asunnon omistaminen, puhumattakaan omista tavaroista, on ollut historiallisesti tärkeä omanarvontunnon ja jopa ihmisarvon mitta erityisesti maaseudun köyhien keskuudessa. Laura Stark kirjoittaa, että huolimatta siitä, kuinka vähän toimeentulo lopulta saattoi parantua, omistajuus sinänsä oli tärkeä itseisarvo ja ”’luokkataistelun’ tärkein tulos”.⁸⁰ Vaikka maan omistaminen kaupungistumisen ja uusien toimeentulojen myötä menetti merkitystään, kyselyaineistossa useat sotien jälkeen syntyneet, nuorena kaupunkiin opiskelijana muuttaneet kertovat asumisesta vaihtelevissa alivuokralaisasunnoissa, kunnes pian naimisiin mentyä on rakennettu perheelle kauan odotettu omakotitalo. Tuomi-Nikulan, Granön ja Suomisen mukaan ”omistaminen, oma, merkitsee suomalaisille

⁷⁶ Koskinen-Koivisto 2014, 57.

⁷⁷ Autio 2006, 29.

⁷⁸ Stark 2006, 33–34

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Stark 2006, 26–27.

turvaa, vakautta ja varmuutta”, ja “oma asunto on merkki elämänhallinnasta”.⁸¹ Kirjoituksissa ilmeneekin paitsi omilleen muuttamisen ja oman kodin tarvikkeiden hankkimisen tärkeys, myös se, kuinka nämä ensimmäiset tavarat ja huonekalut voivat edelleen olla käytössä.⁸²

Muutokset sekä materiaalisessa ympäristössä että maailmankuvan omaksumisessa eivät kuitenkaan ole suoraviivaisia ja tapahdu hetkessä, eikä varallisuus tai omaisuus ole teollistumisen myötä jakautunut tasaisesti kaikille. Teollistumisen jälkeiseen aikaan syntynyt sukupolvi koki niukkuuden jälleen sota-aikojen materiaali- ja tarvikepuutteina. Sarantola-Weiss kirjoittaa, että 1960- ja 1970-luvulle tultaessa voidaan sanoa tuloerojen kaventuneen siten, että suomalaisten enemmistöstä tuli kaupungissa asuvaa keskiluokkaa, jolla oli suuremmat mahdollisuudet “tarttua markkinoiden tarjoamiin kulutusimpulsseihin”.⁸³ Niukkuuden aikoina koettu itse tekemisen, itse pärjäämisen ja harkitsevaisuuden kulttuuri on kuitenkin yhä yksi suomalaisen kulttuurin mallitarinoista, jota kutsun *niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarinaksi*.

Suomalaista kulutusmentaliteettia ja eetosta käsittelevässä artikkelissaan “The Finnish Consumer Mentality and Ethos: At the Intersection Between East and West” kulutustutkijat Visa Heinonen ja Minna Autio kirjoittavat, että Suomessa on siirrytty ainakin 1980-luvulle saakka vallinneesta niukkuuden mentaliteetista ensin taloudellisen kasvun myötä yltäkylläisyyden mentaliteettiin. 2000-luvulle tultaessa nähtävissä olisi heidän mukaansa vähittäistä liikettä kohti kohtuuden mentaliteettia. Artikkelissaan Heinonen ja Autio toivovat, että kulutuksen ympäristövaikutusten laajemman ymmärtämisen myötä tulevat sukupolvet kasvaisivat kohtuullisiksi kuluttajiksi, ennen kuin se on liian myöhäistä luonnonvarojen huvetessa.⁸⁴

Ympäristötietoisuuden mallitarina on kehittynyt 1970-luvulta lähtien paitsi maailmanlaajuisesti ymmärrettyjen ympäristökatastrofien myös yksilöiden arjessaan tekemien kulutusvalintojen vastuullisuuden tarkastelusta. Käsitys jokaisen ihmisen

⁸¹ Tuomi-Nikula, Granö & Suominen 2004, 7.

⁸² Esim. Vuosikymmeniä sitten ostetut verhot edelleen käytössä, KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 306–310.

⁸³ Sarantola-Weiss 2003, 23.

⁸⁴ Heinonen & Autio 2013, 76–78.

tuottamasta hiilijalanjäljestä on tuonut yksittäisten ja päivittäisten kulutus- ja elämäntapavalintojen merkityksen ja vaikutuksen ympäristölle konkreettisella tavalla näkyväksi.

Katson tutkimuksessani Heinosen ja Aution mainitseman kohtuuden mentaliteetin ilmenevän kyselyvastauksissa vuoden 2013 puheavaruudessa pohdinnoilla, joissa niukkuuden mentaliteetti, yltäkylläisyys ja individualistinen kuluttajuus sekä ympäristötietoisuus yhdistyvät pohdinnoiksi paitsi omien valintojen vaikutuksista ympäristölle, myös materiaalisen ympäristön ja henkisen hyvinvoinnin suhteesta sekä hyväksytyistä ja perustelluista tavoista ja syistä omistaa. Omistamisen ja yksityisen omistamisen ympärillä on 2000-luvulla käyty keskustelua erilaisista omistamisen tavoista, tai siitä, onko kaikkea tarpeen omistaa laisinkaan. Kimppakyydit, yhteisomistajuudet ja tavaralainaat ovat eräitä tällaisia tapoja. Kutsun tätä mallitarinaa ”hyvän omistajuuden” mallitarinaksi, ja se on rakentunut aikaisempien kulttuurissa olemassa olevien mallitarinoiden samanaikaisista ja päällekkäisistä käsityksistä siitä, miten esineiden kanssa ollaan ja miten niistä puhutaan.

Seuraavaksi käsittelen sitä, millä tavoin nämä mallitarinat ilmenevät *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastauksissa.

3.2 Niukkuuden ja harkitsevaisuuden mallitarina esinepuheessa

3.2.1 Niukkuus ja pärjääminen

Niukkuuden, pärjäämisen ja kohtuuden mallitarina on nykypäivänä edelleen yksi materiaalisen ympäristön kanssa elämisen ja olemisen suhtautumisen tavoista. On huomattava, että Suomessa muutos niukkuudesta yltäkylläisyyteen on tapahtunut toisaalta nopeasti, toisaalta epätasaisesti alueellisesti ja ajallisesti. *Useat Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastaajista ovat eläneet läpi näiden muutosten.

Elämää muuttolaatikoissa -kirjoituksissa on mukana evakkotarinoita ”suuresta muutosta” sekä sodan aikana tai pian sen jälkeen syntyneiden omakohtaisia

kertomuksia ajasta, jolloin perheet elivät ahtaasti ja niukoilla toimeentuloilla. Kyselyn vanhin vastaaja, 1920-luvulla syntynyt nainen esimerkiksi kertoo, kuinka kahden evakkomatkan jälkeen seurasi useita sijoituksia erilaisiin väliaikaisiin asuntoihin.⁸⁵ 1930-luvulla syntynyt mies muistelee myös evakkomatkaa ja sijoituskoteja, sekä sitä, kuinka lopulta pysyvemmän kodin myötä hankitut huonekalut vaikuttivat oman arvon tuntoon ja ihmisarvoon:

Heti alkoi puitten kaataminen ja Vääksyn sahalle ne vietiin hevoskyydillä sahattavaksi niin että pääsimme rakentamaan hätävara mökkiä omalle maalle!! Sen kun rakennus miehet saivat pärekattoo oli tunnelma korkealla kun oli oma katto pään päällä ja kun pula ajan lattia maali kuivvui vei isä äijän arkun sinne kassakaapiksi ja osti vanhoja huonekaluja niin että tunsimme olevamme ihmisiäkin taas pitkästä aikaa!!?⁸⁶

Useiden vanhempien vastaajien kirjoituksissa toistuu lapsuudenkodista lähteminen mukana vain vähäiset tavarat. Tavaroiden vähyyttä havainnollistetaan kirjoituksissa kertomalla, että ”kaikki maallinen omaisuus”, usein vaatteet, mahtuivat yhteen kassiin, reppuun tai salkkuun. Vuonna 1934 syntynyt mies esimerkiksi kirjoittaa elämänvaiheestaan, jossa muutti nuorena ja naimattomana: ”2. Poikamiehen muuttomatkoja 1945–1959. Näihin muuttomatkoihin riitti salkku, matkalaukku taikka reppu”.⁸⁷ Yhteistä näille sekä miesten että naisten kirjoituksille on myös asuminen alivuokralaisena useissa eri osoitteissa ja useilla paikkakunnilla.

Omaan sukuunsa kuuluvien Wecksellin sisarusten materiaalista ympäristöä ja kodin kokemuksia heidän kirjeissään tutkinut kuvataiteen tohtori Päivi Granö kirjoittaa, että kaupunkiin muuttaneiden nuorten elämä oli 1920-luvulla elämistä jatkuvassa puutteessa ja väliaikaisuuden kokemukset olivat kirjeissä keskeisiä tulkintoja omasta elämästä. Kodikkuuden tuntua saattoi vaihtuviin asuinpaikkoihin tuoda esimerkiksi räsymatto tai muu yksittäinen esine.⁸⁸ Vaikka suurin osa *Elämää muuttolaatikoissa* -kirjoituksista sijoittuu 1920-luvun jälkeiselle ajalle, on kirjoituksista aistittavissa samanlaisia väliaikaisuuden kokemuksia.

⁸⁵ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 79–85.

⁸⁶ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 136–140.

⁸⁷ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 369–387.

⁸⁸ Granö 2004, 111–115.

Naimisiin menemisen tai vakituisen työpaikan saamisen jälkeen on asetettu pysyvämmiin aloilleen ja hankittu ensimmäisiä suurempia huonekaluja. Näistä suuremmista hankinnoistaan kertoessaan kirjoittajat korostavat harkitsevaisuutta, tarpeenmukaisuutta ja laatua. Esimerkiksi vuonna 1943 syntynyt nainen kertoo, että “Hankin keittoastioita paikallisesta Rämön sekatavarakaupasta ja Arabian posliinia Jyväskylän liikkeistä. Aika niukoilla tarvikkeilla tulin toimeen varsin tyytyväisenä”.⁸⁹ Vuonna 1938 syntynyt mies puolestaan kirjoittaa ensimmäisten huonekalujen ostamisesta nuorenparin ensimmäiseen yhteiseen asuntoon:

Syksyllä tapahtui kaikenlaista. Menin naimisiin ja aloitin Perhossa hovimestarikurssilla. Nuori pari onnistui saamaan asunnokseen yksiön Kalliosta Castreninkadulta... Siihen Kallion asuntoon piti sitten jo hankkia kalustusta. Askosta ostettiin vuodesohva ja pari tuolia ja paperinen pallovalaisin. Ryijykin oli seinällä ja ikkunoissa verhot. Nyt oli saatava jalka oman pöydän alle. Pöytäkin ostettiin Askosta.⁹⁰

1943 syntynyt nainen kertoo, kuinka naimisiin mentyä yhteiseen asuntoon ostettiin “tuhottoman kalliit” verhot, jotka kuitenkin ovat edelleen käytössä:

Makuukammarin ikkunoihin ostimme Marjatta Metsovaaran suunnittelemaa paksusta kankaasta tehty verhot, jotka olivat esillä Lasipalatsin ikkunassa. Ne olivat tuhottoman kalliit ja kävimme ensin ihailemassa niitä ikkunasta ja sitten hypistelemässä kaupan sisällä.... Ostimme kangasta runsaasti ja verhoihin tuli leveä alakäärne. Ompelin ne käsin, se oli “hienompaa” kuin konetikki. Investointi on kannattanut, sillä verhot ovat edelleen siinä makuuhuoneessa, jossa minä nukun. Kangas on kuosissaan.... Alkuperäisten verhojen leveä päärme on sallinut samojen verhojen pidon eri korkuisissa huoneissa.⁹¹

Valmistajan tai ostopaikan nimeämisellä kirjoittajat paitsi perustelevat hankintoja osoittamalla olleensa tavaroiden ostohetkellä laatu- ja hintatietoisia kuluttajia, mutta kuten verhojen ostamisesta kertonut nainen osoittaa, tuovat myös esiin sen, kuinka harkinta ja laatuun sijoittaminen ovat vuosikymmenien saatossa osoittautuneet oikeaksi näiden tuotemerkkien ja kalusteiden yhä tänä päivänä säilyttäessä arvonsa.

⁸⁹ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 95–101.

⁹⁰ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 271–278.

⁹¹ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 306–310.

Harkitsevaisuudesta kertoo myös se, kuinka kotien sisustus muodostui kirjoittajien mukaan vähitellen ja uutta ostettiin vain tarpeen mukaan. Esimerkiksi vuonna 1943 syntynyt nainen kertoo, että sohvaryhmä hankittiin kotiin, koska se oli tarpeen: “vasta toisen lapsen synnyttyä ristiäisiin tarvittiin sohvakalusto ja istumapaikkoja vieraille”.⁹² Toinen, myös vuonna 1943 syntynyt nainen kirjoittaa:

Kalustomme oli vaatimaton. Habitare-näyttelyssä olimme käyneet katsomassa huonekaluja, mutta silloin muodissa olevat räikeän vihreiksi petsatut mäntyhuonekalut eivät miellyttäneet... Vihdoin markkinoille oli tullut meitä miellyttävä kalusto vaalea tamminen, nahkatyynyinen Bonanza... Vaikka meillä oli [omakotitalossa] iso olohuone, emme ostaneet uusia kalusteita muuta kuin ruokapöydän tyttäreemme ristiäisiin... Isovanhempien vierailua varten ostimme sohvan josta tuli sänky ja sijoitimme sen takkahuoneeseen.⁹³

Sohvaryhmä tuli osaksi suomalaisten sisustuksia 1960-1970-luvuilla, eikä yllä olevien kertomusten aikana ollut samanlaisessa itsestään selvässä asemassa kuin tämän päivän kotien olohuoneissa. Se oli myös arvokas hankinta, jonka ostamista harkittiin.⁹⁴

Harkitsevuutta ja laatutietoisuutta ilmaisee kirjoituksessaan myös nuorempaa sukupolvea edustava, vuonna 1971 syntynyt nainen. Kirjoituksessaan hän kertoo, kuinka kaikki kalusteet hänen ja hänen puolisonsa kodissa ovat “vanhaa, sekalaista, saatua tai kirpputorilta hankittua”. Syyt vanhan ja kirpputorilta hankitun tavaran hankkimiseen eivät tule yksiselitteisesti avattuna kirjoituksesta selville, mutta kirjoituksen läpäisee tietynlainen tyytyväisyys hyvien ja laadukkaiden “löytöjen” tekemiseen joko omista varastoista tai kirpputoreilta. Ympäristöarvoista tai kierrättämisestä kirjoituksessa ei puhuta. Esimerkiksi uuden kodin elokuvateatterihuoneen verhoihin löytyi materiaali omista varastoista, ja “Malmin Fidasta [löysin] tuplaleveän Lundiahyllyn, jonka ostin hetipaikalla, sillä se oli uskomattoman edullinen, 65 euroa”. Laadukkaan kalusteen hankkimiseen nähdään myös vaivaa, sillä kirjoittaja kuljettaa hyllyn osat kotiinsa yksitellen kantamalla. Kertomalla ensin, että “uusia kalustehankintoja olemme tehneet harkiten”, ja tämän jälkeen anekdootin hyllynkappaleiden spontaanista ostamisesta ja kotiin kantamisesta

⁹² KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 95–101.

⁹³ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 306–310.

⁹⁴ Ks. Sarantola-Weiss 2003.

kirjoittaja viestittää laatutietoisuudesta, jonka olettaa myös lukijan jakavan ja ymmärtävän perusteeeksi hyllyn ostamiselle. Toisaalta kirjoittaja käyttää sanaa ”turhake” kuvaamaan miehen ehdottamaa baarikaappia kylpyhuoneeseen, sillä sellaiselle ei ole todellista tarvetta. Kun baarikaapille ilmenee tarve syntymäpäiväjuhlien erillisenä juomakaappina, se voidaan kuitenkin hankkia, eikä se ole enää ”turhake”.⁹⁵

Veera Kinnunen viittaa tutkimuksessaan amerikkalaisen Susan Strasserin jätteen sosiaalishistorian teokseen *Waste and Want* (1999), jossa Strasserin mukaan ”ennen kulutusyhteiskunnan syntyä ihmisen suhdetta ympäristöönsä määritteli eräänlainen vastuuhenkilön asema tavaroihin nähden”, joka kuitenkin olisi hävinnyt teollisen tuotannon myötä.⁹⁶ Katson vastuun esineistä tarkoittavan esimerkiksi niiden korjaamista ja huoltamista, joka ennen teollisen tuotannon aikaa ja pitkälle jälkiteolliseen sotienjälkeiseen aikaan oli välttämättömyys arjen ja työn suorittamiseksi. Vastuu esineistä ja niiden korjaaminen kuuluvat niukkuuden ja säästäväisyyden mallitarinaan, kun mahdollisuuksia uusien tavaroiden hankkimiseen ei välttämättä ole ollut. Anna-Maria Åström kirjoittaa Jean Baudrillardia lainaten materiaalisen ympäristön nopeasta muutoksesta jälkimodernina aikana, jolloin näemme yhden eliniän aikana esineiden synnyn, käytön ja lopulta myös niiden kuoleman, kun aikaisemmin nimenomaan esineet ”elivät” kokonaisia sukupolvia kauemmin.⁹⁷

Elämää muuttolaatikoissa -kirjoituksissa korjaaminen ja huoltaminen eivät yllättäen ole juurikaan esillä, ottaen huomioon iäkkäämpien vastaajien suuren määrän. Yksi vuonna 1960 syntynyt nainen kuitenkin kirjoittaa, kuinka huonekalut hänen kotonaan ovat pääosin samoja kuin ensimmäiseen asuntoon hankitut, myös musta nahkasohva, jonka he olivat jo päättäneet vaihtaa toiseen siihen tultua repeämä. Odotellessaan IKEA-sisustustavaratalon avautumista Kuopioon, he kuitenkin päättivät korjata vanhan sohvan, ja sen jääminen käyttöön korjattuna teki kirjoittajan iloiseksi. Sama nainen kirjoittaa, että ”Elämässäni on ollut hyvää tuuria ja säästäväisellä luonteella

⁹⁵ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 405–416.

⁹⁶ Kinnunen 2017, 119.

⁹⁷ Åström 2008, 137.

omaisuus on pikkuhiljaa karttunut”.⁹⁸ Arviolta 50–60-vuotias naisvastaaja, joka on perheensä kanssa muuttanut liki parikymmentä kertaa, kirjoittaa, että muuton yhteydessä “Kaikki siis otetaan esiin, käydään läpi, korjataan, lahjoitetaan, myydään tai otetaan sellaisenaan mukaan”.⁹⁹ Tekstissä hän ei kuitenkaan kerro yksityiskohtia siitä, mitä esineitä korjataan tai mitä korjatuille esineille tehdään.

Korjaamisen, huoltamisen, parsimisen ja paikkaamisen sijaan on tänä päivänä usein helpompaa ja halvempaa hankkia uusi esine rikkinäisen tilalle, joissakin tapauksissa tavaroita ei lähtökohtaisesti ole mahdollista korjata tai ne on tehty hajoamaan tietyn ajan kuluessa. Kinnunen toteaa, että huolehtiva esinesuhde on edelleen nähtävissä siinä, kuinka ihmiset huolehtivat ei-haluamiensa esineiden päätymisestä “hyvään kotiin” tai käyttöön toisaalle. Joskus jopa rikkinäisen esineen laittaminen pois voi kuitenkin olla hankalaa, sillä niille toivotaan uutta elämää esimerkiksi varaosina, kuten vuonna 1969 syntynyt nainen toteaa lapsuuden aikaisesta muutosta:

Eli meillä vanhempieni luona oli siis säästetty kaikki mahdollinen. Ja mikä ettei, muutimmehan kaksioista isoon omakotitaloon, sinne mahtui kaikki kertyneet muistot. Taisipa sinne muuttaa kaikenlaisen tarpeellisen ohessa pitkulaisen mallinen vanha rikkinäinen Hoover-imurikin, sillä siitähän saattaisi saada toimivia osia!¹⁰⁰

3.2.2. “Kun tilaa on, tavaraa kertyy”

Kun säästäväisyys ja harkitsevaisuus “talonpoikaisessa kulutuseetoksessa” ja ennen kulutusyhteiskunnan syntyä saattoivat tarkoittaa vähäistä tavaramäärää, jota korjattiin tai käytettiin loppuun, ei säästäväisyyden mallitarina kulutusyhteiskunnassa välttämättä tarkoita sitä, että tavaroita olisi vähän. Pahan päivän varalle tai tuleville sukupolville säästämisen käänttöpuolena on *Elämää muuttolaatikoissa* -kirjoituksissakin nähtävissä oleva tavaroiden kertyminen: “Kun tilaa on niin tavaraa kertyy”. Nimenomaisesti suurten, sodan jälkeen syntyneiden, ikäluokkien taipumus säilyttää käyttökelpoista ja hyvää tavaraa on myös yksi suomalaisessa kulttuurissa ja

⁹⁸ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 48–55.

⁹⁹ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 320–323.

¹⁰⁰ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 14–15.

puheenparressa elävistä yhteisesti tunnetuista stereotypioista. Seitsemissäkymmenissä oleva nainen kirjoittaa vastauksessaan tähän stereotypiaan viitaten:

Meillä on ollut tilavat asunnot ja sodan jälkeen syntyneinä me aikuiset olemme valitettavasti vanhan ja käyttökelpoisen säilyttäjiä. Jatkuvana ongelmana on säilytystilojen puute. Olen yrittänyt opetella vanhasta ja tarpeettomasta luopumista... Puolisolleni on vielä vaikeampaa luopua mistään.¹⁰¹

Useat kirjoittajat kertovat vanhempiensa mittavien jäämistöjen läpikäymisestä, ja tavaramäärän karsimisesta. Vuonna 1934 syntynyt mies kirjoittaa ”säästäväisten vanhempien jäämistön” seulonasta, jossa pahan päivän varalle säästetyt tavarat lopulta tuhoutuvat, eivätkä tule koskaan uudelleen käyttöön:

Yhden 12-tuntisen päivän aikana pellon keskellä olevassa kiviröykkiössä poltin vanhempieni elinaikana kertyneitä käytettyjä vaatteita ja pientilalla kertynyttä esineistöä ja tarpeistoa, joita oli ”säästetty vastaisen varalle”.¹⁰²

Kirjoituksesta on aistittavissa, että mies koki tilanteen melankolisen absurdin luonteen: kokonaisen ihmisen eliniän aikana kertynyt materiaallinen omaisuus muuttuu turhanpäiväiseksi ihmisen kuoltua ja tuhoutuu silmänräpäyksessä yhden 12-tuntisen työpäivän aikana.

Paitsi esimerkiksi sota-ajan niukan toimeentulon henkilökohtaisesti kokeneiden kirjoituksissa, niukkuuden ja kohtuuden mallitarina toistuu myös nuorten kertomuksissa. Minna Aution vuonna 2006 tekemässä tutkimuksessa *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa* useat nuoret eivät hyväksyneet liiallista kulutusta, vaikka heille kulutusmahdollisuudet olivat vapaammat kuin esimerkiksi heidän vanhemmilleen. Aution mukaan ”suomalainen harkitsevuuteen ja säästäväisyyteen perustuva kuluttajaihanne vaikuttaa kuluttamista koskevaan tarinavarantoon ja kulutuskielen ilmauksiin myös nuorten puheessa”.¹⁰³ *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastaajista alle 30-vuotiaita vastaajia on arviolta parikymmentä, joista ainakin 15 saman lukioluokan 17–18-vuotiaita opiskelijoita.

¹⁰¹ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 17–19.

¹⁰² KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, M, 369–387.

¹⁰³ Autio 2006, 100–106.

Todennäköisesti suurin osa näistä nuorista asui kysely ajankohtana vielä kotona, eikä kysely aihepiiriltään todennäköisesti puhutellut heitä. Vastaukset ovat lyhyitä ja niissä on yleisesti hyvin vähän reflektointia muutoista tai esineistä. Yhteistä lukiolaisten ja jo omilleen muuttaneiden noin yli 20-vuotiaiden vastaajien vastauksissa on kuitenkin se, että niissä toistuu ylimääräisten tavaroiden pois laittamisen ja karsimisen teema joko omakohtaisesti tai vanhempien kautta koettuna. Yksi vuonna 1996 syntynyt opiskelija kirjoittaa:

Muuttaessani olin alaikäinen, joten äitini organisoi muuton. Mutta itse olen pakkaannut omat vaatteeni, ja silloin karsin kaikki tarpeettomat vaatteet ja tavarat. En pidä, kun on liikaa tavaroita, joita en käytä tai muuten vievät tilaa. Hylätyt tavarat menevät osin muille lapsille tai kirpparille... Valokuvat tietenkin pysyvät tallessa ja kaikki pehmoleluni, joita olen saanut lahjaksi pysyvät mukana. Muutosta toiseen niitä on aina enemmän ja enemmän.¹⁰⁴

Noin 20-30 -vuotias opiskelijamies kommentoi vanhempiensa lapsuudenkodissa käymää esinepuhetta, joka on saanut hänet ajattelemaan omaa suhdettaan esineisiin:

En halua toistaa vanhempieni virheitä, heillä on asunto täynnä tavaraa mitä kiroavat jo nyt. Jo pelkästään ajatteleva vanhempieni asunnon tavaroiden lajittelemisesta, sen jälkeen pohtimisesta, mitä voidaan toimittaa kirpputorille, ja mikä suoraan kaatopaikalle, kuulostaa turhan ahdistavalta. Keep it simple, pätee tässäkin tapauksessa.¹⁰⁵

3.3. Ympäristötietoisuuden mallitarina esinepuheessa

3.3.1 Kierrättäminen

Ympäristön tilasta ja kuluttamisen vaikutuksista luonnolle on keskusteltu jo ainakin 1970-luvulta lähtien. Kansalaisten ympäristötietoisuuden ja vastuuntunnon lisäämisestä tuli tuolloin myös poliittinen tavoite.¹⁰⁶ VTT Juha Nurmela mukaan 1980-luvulta lähtien tehtyjen ympäristöasennetutkimusten, myös hänen vuoden 2006 Kulutustutkimuksen tuloksista tekemänsä analyysin tuloksiin kuuluu, että

¹⁰⁴ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 388–389.

¹⁰⁵ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 86–88.

¹⁰⁶ Uusitalo 2005, 71.

suomalaiset eivät ole välinpitämättömiä tekojensa ympäristövaikutusten suhteen. Vuonna 2006 kuluttajien asenteet ekologisesti kestäväan kulutukseen olivat sopusoinnussa heidän tekemiensä konkreettisten tekojen, kuten kierrätyksen ja energiatehokkaiden kodinkoneiden ostamisen kanssa. Nurmela mukaan “Suomessa on niukkuuden kulttuurista tähän päivään ulottuva toimintatapa, jossa lajittelua arvostetaan ja se on ollut vakiintunut toimintatapa”.¹⁰⁷ Myös KTT Liisa Uusitalo on tutkimuksissaan 1980-luvulta lähtien havainnut, että “ympäristöarvot ja työn saatavuus koetaan suhteellisesti tärkeämpinä kuin aineelliseen hyvinvointiin liittyvät, kuten kilpailukyky tai kulutusmahdollisuudet”.¹⁰⁸

Elämää muuttolaatikoissa -kyselyn keruukutsussa annetaan joitakin valmiita aihepiirejä ja kysymyksiä, joita vastaaja halutessaan voi käyttää kirjoittamisen tukena. Näistä aihepiireistä kaksi kytkeytyy esineisiin:

Uudistumista vai säilömistä?

Organisoiako muuton huolella vai jätätkö pakkaamisen viimeiseen iltaan? Karsitko muutossa tavaroita vai säilötkö huolella jokaisen esineen? Päätyvätkö muutossa hylätyt tavarat kaatopaikalle vai ullakolle? Millaisista asioista syntyy erimielisyyksiä muuttaessa? Kerro, millainen muuttaja olet.

Muuttaminen ja muistot

Onko sinulla tärkeitä tavaroita tai paikkaan liittyviä muistoja, jotka kulkevat mukana muutosta toiseen? Täytyykö varastosi valokuvista ja kirjeistä vai hävitätkö muutossa vanhat muistot? Millä tavoin muistosi kulkevat mukana muutossa? Kerro muistoistasi!¹⁰⁹

Kysymyksissä oletetaan, että muuttoon liittyy aina esineiden karsimista ja niiden säilyttämistä, mutta mielenkiintoinen on kysymyksen sanavalinta “muutossa *hylätyt* tavarat”. Suomen Kielitoimiston sanakirjan ensimmäinen merkitys sanalle *hylätä* on “jättää (heitteille)”.¹¹⁰ Tavaroiden hylkäämisellä on vahva miellelyhtymä, jossa niiden kohtaloa ei jäädä miettimään, niistä ei olla kiinnostuneita, niistä ei huolehdi. Lisäksi karsittujen tavaroiden oletetaan päätyvän joko “kaatopaikalle” tai “ullakolle”. Kierrättämistä ei kysymyksissä mainita laisinkaan, mikä tuntuu erikoiselta ottaen

¹⁰⁷ Nurmela 2008, 294–303.

¹⁰⁸ Uusitalo 2005, 64.

¹⁰⁹ SKR *Elämää muuttolaatikoissa* keruukutsu.

¹¹⁰ Kielitoimiston Sanakirja <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.

huomioon ympäristö- ja kierrätyskeskustelun pitkät perinteet sekä vuoden 2013 suomalaisessa yhteiskunnassa ja puheavaruudessa liikkuneet käsitykset tavaranaljoudesta ja kestävästä kuluttamisesta.

Kyselyvastauksissa ei oteta kantaa ympäristökysymyksiin suoraan, mutta tavaroiden karsiminen ja niiden kierrättäminen tavalla tai toisella on kuitenkin lähes jokaisessa kertomuksessa läsnä. Useissa tarinoissa annetaankin varsin yksityiskohtainen selostus erilaisista tavoista, joilla vanhoista ja ylimääräisistä tavaroista on luovuttu. Veera Kinnunen on laskenut, että kirjoituksissa esiintyy 45 erilaista “kanavaa, joiden kautta ei-halutut esineet poistuvat kodeista muuttokarsinnan yhteydessä”.¹¹¹ Näiden joukkoon on laskettu myös kaatopaikat ja roskalavat, mutta huomionarvoista on se, kuinka suurin osa näistä mainituista kanavista liittyy tavaroiden kierrättämiseen sellaisenaan tai materiaalina uuteen (potentiaaliseen ja toivottuun) käyttöön.

Useissa kirjoituksissa kuitenkin toistuu tavaroiden vieminen myös kaatopaikalle ja niiden heittäminen pois. Kinnunen kirjoittaa Gregsonia, Metcalfea ja Creweä lainaten, että “luopumisen kuvio toistui melko samanlaisena muutosta toiseen huolimatta yksittäisten ihmisten arvoista ja eettisistä periaatteista. Muuttokarsinnan yhteydessä pyritään usein ainakin aluksi lajittelemaan tavaroita niin, että elinkelpoisiksi määritellyt ei-halutut esineet jatkaisivat elämäänsä toisaalla”.¹¹² Muuttamista käsittelevän kirjoituskilpailun kontekstissa voikin ajatella olevan hyväksyttävää kertoa tavaroiden hävittämisestä kaatopaikalle tai roskikseen, vaikka kirjoittaja muuten arjessaan pyrkisi elämään ja toimimaan ekologisten arvojen mukaisesti.

On kuitenkin huomattava, mitä ilmauksella “viedä kaatopaikalle” voidaan tarkoittaa. Kaatopaikat loputtomina jätevuorina kuuluvat pääosin historiaan, ja siten puhekielessä ilmaistu vieminen kaatopaikalle voi tarkoittaa myös viemistä jäteasemien keräyspisteisiin. Kaatopaikan merkityksen muutoksesta ja kierrätyksen yleistymisestä kirjoittavat esimerkiksi noin 50–60-vuotias nainen ja vuonna 1950

¹¹¹ Kinnunen 2017, 88–89.

¹¹² Kinnunen 2017, 106.

syntynyt mies, jotka molemmat selventävät kaatopaikalle viemistä toteamalla sen olleen aikoinaan hyväksyttävä tapa luopua tavaroista:

Olen ollut kolmen kuolinpesän tyhjennyksessä ja tavaraa on. Ensimmäisessä, mieheni vanhempien omakotitalon tyhjennyksessä, vietiin kuusi koppiautollista suoraan kaatopaikalle, kolmekymmentä vuotta sitten se oli mahdollista.¹¹³

Muutoissa kaatopaikalle on mennyt kuormalavalla tavaraa se on ollut ennen helpompaa kun kaikki on kelvannut jätevuoriin.¹¹⁴

Kommentoimalla kaatopaikalle viemistä menneisyyteen kuuluvana käytäntönä, kirjoittaja tuntuvat osoittavan tietävänsä ”oikean” tavan luopua tavarasta lajittelemalla ja kierrättämällä niitä.

Vuonna 1938 syntynyt mies kirjoittaa myös muutoista sekä vuosikymmenien takaa, että viimeisimmästä muutostaan omakotitalosta pienempään asuntoon. Aikaisemmin tavaroita on laitettu roskikseen, viety kaatopaikalle ja poltettu, mutta myös kierrätetty ja lahjoitettu hyväntekeväisyyteen. Viimeisimmästä muutosta mies kirjoittaa:

Vein automme peräkärillä 4-5 kuormaa kaatopaikalle tarpeettomia tavaroita. Muuttotapahtumaa ilmeisesti haluaa jouduttaa ja siksi roskiin saattoi mennä tavaroita, joita esimerkiksi SPR kontti olisi voinut hyödyntää.¹¹⁵

Mies kertoo vieneensä tavaraa kaatopaikalle, kuten aikaisemmissakin muutoissaan, mutta lähes tunnustuksenomaisessa virkkeessä etäännyttää itsensä tapahtumasta, jossa hyvää ja käyttökelpoista tavaraa ”saattoi mennä” roskiin. Mies tiedostaa kirjoitushetken puheavaruudessa olevat kierrättämisen konventiot, jotka ovat erilaiset kuin hänen kymmeniä vuosia aikaisemmin tekemiensä muuttojen aikana, jolloin vaihtoehdot ja tietoisuus tavaroiden kierrättämisestä ovat olleet suppeammat tähän päivään nähden. Mies kuitenkin tuntuu myös luottavan kirjoitusaiheen kontekstin luomaan kokemusmaailmaan, jonka hän kenties uskoo lukijan jakavan toteamalla:

¹¹³ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 306–310.

¹¹⁴ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 311–315.

¹¹⁵ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 369–387.

“muuttotapahtumaa ilmeisesti haluaa jouduttaa” laittamalla roskikseen myös hyvää tavaraa. Passiivin käytöllä mies luo mielikuvaa kollektiivisesti jaetusta.

Kun ylimääräisestä materiaalisesta omaisuudesta luovutaan ympäristötietoisuuden mallitarinan mukaisesti oikein, se tuodaan ilmi kirjoituksessa. Roskina pois laitettavan tavarajajittelu ilmenee vuonna 1978 syntyneen miehen kirjoituksessa, jossa hän kertoo pyrkineensä lahjoittamaan ja myymään tavaroita eteenpäin, mutta tarkentaa, että roskikseen päätyneet tavarat on kuitenkin lajiteltu:

Viimeisimpinä muuttokertoina olen pyrkinyt tiukemmin miettimään, mitkä tavarat ovat minulle oikeasti tarpeen ja yrittänyt heittää tarpeettomia pois, jotta muuttokuormasta tulisi pienempi. Olen pyrkinyt aloittamaan tavaroiden tarpeellisuustarkistuksen ajoissa, jotta ehdin lahjoittamaan niitä kavereille tai viemään kirpputorille. Suurin osa pois heitettävistä esineistä on kuitenkin tainnut päätyä käyttökelvottomina, mutta lajitellusti ros kiin.¹¹⁶

49-vuotias nainen puolestaan kirjoittaa mittavasta muuton yhteydessä tekemästään tavaroiden karsimisesta, jossa hän onnistui löytämään kaikelle ylimääräiselle “oikean paikan” kierrättämällä joko kirpputorille, ystäville tai roskikseen:

Ja kuinka mahtava tunne kun kaikille tavaroille löytyi se oikea paikka. Kaatopaikan ilmaiset kierrätykset puulle metallille kodinkoneille maaleille lampuille ja sekajätteelle on huikean hienoa.¹¹⁷

Tavaralle oikea paikka on siis paitsi sen lahjoittaminen uuteen käyttöön sellaisenaan, myös tavarajin kierrättäminen materiaalina potentiaalisesti uudelleen käytettäväksi.

3.4. “Hyvän omistajuuden” mallitarina esinepuheessa

3.4.1. Melko vähällä pitäisi pärjätä

Aikaisemmin niukoista materiaalisista mahdollisuuksista alkunsa saaneen käyttökelpoisen tavarajin pois heittämisen sijaan niiden säästäminen “pahan päivän varalle” ilmenee runsaina kotien esinemaailmoina. Tämän esinemaailman karsiminen ja vähentäminen ilmenee monessa *Elämää muuttolaatikoissa* -kyselyn vastauksessa.

¹¹⁶ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, M, 213–217.

¹¹⁷ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 109–111.

Muutto tuo kodin esineet näkyville kaappien ovien takaa, mutta kyselyvastauksissa ilmenee myös yleistä reflektointia esineiden kanssa olemisesta ja niiden omistamisesta, kuten siitä minkälaisia esineitä muuton yhteydessä säästetään ja millä perustein ja kuinka paljon niitä voidaan omistaa. Oman kotinsa esinemaailman ja omien kulutustottumustensa tiedostamisella on eittämättä yhteys myös ympäristötietoisuuden lisääntymiseen, mutta ainakin 2000-luvun alusta lähtien esinepuheessa voidaan havaita keskustelua materiaalsen ympäristön ja erityisesti esinepaljouden vaikutuksista yksilöiden henkiseen hyvinvointiin. Vuoden 2013 kirjoituskilpailun puheavaruudessa yltäkylläisyyden aikana kertyneestä materiaalisesta omaisuudesta kysyttiin: mitä kaikella tällä tavaralla tekee, miten tähän tilanteeseen on tultu, ja mitä asialle tulisi tehdä?

Tavaranpaljous kodin piirissä nähdään usein ahdistavana ja jopa elämää rajoittavana asiana, tavaroista eroon pääseminen taas eräänlaisena “uutena alkuna”. Veera Kinnunen kirjoittaa, että karsimalla tavaroitaan ihmiset tavoittelevat “hyvin tietoisesti uutta ja parempaa elämää”.¹¹⁸ Hänen mukaan yltäkylläisyyden jälkeisessä maailmassa kohtuudesta ja tavaroiden vähyydestä on jopa tullut uusi sosiaalisen aseman mittari, jolloin kulttuurista ja taloudellista pääomaa omistavat erottautuvat karsimalla ja vähentämällä materiaalista ympäristöään.¹¹⁹

Elämää muuttolaatikoissa -kyselyn ajankohtana vuonna 2013 tai sitä edeltäneinä vuosina materiaalista ympäristöä koskevassa keskustelussa haastettiin esimerkiksi ihmisiä karsimaan omaisuutensa 100:n esineeseen¹²⁰ ja luopumaan yhdestä tavarasta päivässä.¹²¹ Ensimmäiset ammatikseen ihmisten koteja järjestävät ammattijärjestäjät aloittivat toimintansa Suomessa myös 2000-luvun alussa. Suomessakin suositusta, japanilaisen Marie Kondon kehittämästä, KonMari -kodinjärjestämismetodista kertova kirja julkaistiin 2011, mutta suomeksi vasta 2015.¹²² Kirjan ja metodin suosio suomessa siis ajoittuu kyselyajankohdan jälkeiseen aikaan. Kodin järjestäminen ja

¹¹⁸ Kinnunen 2017, 190.

¹¹⁹ Kinnunen siteerattu artikkelissa Viljanen, Kaisa 2018: “Jos sinulla on paljon tavaraa, olet surkimus joka ei enää hallitse elämäänsä – Näin siististä kodista tuli ihmisyyden mittari” <https://www.hs.fi/elama/art-2000005940620.html> (käyty 14.3.2019)

¹²⁰ Dave Bruno *The 100 Things Challenge* (2010); Bruno luopui ensin kaikista tavaroistaan ja haki niitä takaisin esine kerrallaan.

¹²¹ Tavara päivässä Facebook -ryhmä.

¹²² Marie Kondo: *KonMari – Siivouksen elämänmullistava taika* (2015).

tavaroiden karsiminen dramaattisillakin keinoilla olivat kuitenkin kyselyajankohdan puheavaruudessa läsnä, ja KonMari-metodin suosio pian kyselyajankohdan jälkeen kertoo siitä, että opastetulle karsimiselle ja tavarain vähentämiselle oikeutuksen ja hyväksynnän antavalle puheelle oli otollinen maaperä ja kysyntää.

Sosiaalisen median alustat ovat viime vuosina mahdollistaneet myös tavaroiden kanssa elämisen ja kotien yksityisen tavaramaailman avaamisen julkiseksi; tavaramäärien, kasojen, ja sotkujen aiheuttaman ahdistuksen ja pois heittämisen vaikeuden ja lopulta sen tekemisen avaaminen näyttää muodostuneen hyväksytyksi ja yhteisesti tunnistetuksi.¹²³

Kyselyvastauksissa kodin lisäksi usein myös varastohuoneet, vinttikomerot, autotallit ja kesämökin ulkorakennukset ovat täynnä tavaraa. Veera Kinnusen mukaan tavaroiden kanssa eläminen on muodostunut työlääksi, sillä tavallisesti huomaamattomien “arkea kannattelevien” tavaroiden lisäksi ylimääräinen tavara voi muodostua näkyväksi ja häiritseväksi “kamaksi”,¹²⁴ kyselyvastauksissa myös “rojuksi” ja “romuksi”.

Tavarain määrä saa kirjoittajia pohtimaan niiden tarpeellisuutta ja joissakin tapauksissa myös lopulta korostamaan sitä mikä on “oikeasti” tärkeää: henkisiä ja aineettomia arvoja, kuten läheisiä ihmissuhteita.

Vuonna 1960 syntynyt nainen kirjoittaa, että asuminen remontin ajan niukemmilla tavaroilla sai huomaamaan, kuinka vähällä oikeastaan tulee toimeen:

Asuimme silloin [remontin ajan] väliaikaisessa asunnossa pari kuukautta ja veimme sinne vain todella tarpeelliset tavarat ja huonekalut. Tavaraita joutui seulomaan ankaralla kädellä. Paljon pakkasin tavaraita ja vein vintille säilöön. Suurin osa vintille viedyistä tavaroista on siellä vieläkin.... Huomasin tässä yhteydessä, että paljon vähemmälläkin tavaramäärällä (esim. keittiötarvikkeet) tulee vallan hyvin toimeen. Vain yhtä kapustaa tarvitsee kerralla. Kaappeihin oli

¹²³ Esimerkiksi vuonna 2014 aloitettu ruotsalainen *Family living – the true story*-Facebook -ryhmä, jossa ihmiset voivat jakaa kuvia ”todellisista” kodeista, joissa näkyvät elämän jäljet sotkuineen, vastaiskuna sisustuslehdissä ja mainoskuville esiintyville ideallisille ja harmonisille kotikuville.

¹²⁴ Kinnunen 2017, 142, 18.

kertynyt kaikenlaista kippoa ja kuppia, joilla ei ole ollut käyttöä moneen vuoteen.¹²⁵

Myös vuonna 1965 syntynyt nainen päivittelee kirjoituksessaan kertynyttä tavaramäärää, joka tuottaa hänelle lopulta häpeäntunteen:

Välillä ihmettelin vuosien aikana kertynyttä kahden hengen talouden roinamäärää: ruokapöytiä 3 kappaletta, sohvia 4 kappaletta, muoviasiatioita iso keittiönkaapillinen jne. Mihin kaikkeen kaksi ihmistä tuollaisen määrän tavaraa tarvitsee! Vähemmälläkin pärjää, mutta kun tilaa on, niin tavaraa kertyy. Tuo kuuden vuoden aikana kertynyt tavaramäärä alkoi hävettää. Mieleni keveni ja olo helpottui, kun tavaramäärä alkoi vähetä muuttopäivän lähestyessä.¹²⁶

Nainen kertoo muuttaneensa aikaisemmin muutaman vuoden välein, jolloin turhaa tavaraa ei ole ”ehtinyt kertyä”. Asuttuaan kuusi vuotta samassa asunnossa, hän huomaa tavaroita kertyneen huomaamatta, vaikka ”vähemmälläkin pärjää”.

Molemmat kirjoittajat kertovat kodeissa olevien tavaroiden sinne *kertymisestä* passiivimuotoa: ”oli kertynyt”, ”kun tilaa on, tavaraa kertyy”. Passiivista käyttämällä kirjoittaja etäännyttää itsensä kerryttämisen toimenpiteestä, tavaroiden ostamisen ja hankkimisen tilanteesta, jossa olemassa olevien keittiötarvikkeiden ja muoviasioiden lisäksi he ovat hankkineet lisää samanlaisia ja samaa tarkoitusta palvelevia tavaroita. Tavarat ovat kuin itsekseen täyttäneet kaapit ja varastot, *kertyneet*. Ajallisen etäisyyden esineiden hankintahetkestä sekä mahdollisesta edellisestä käyttökerrasta voidaan katsoa ”haperruttavan” esineeseen koettua vastuusuhdetta. Daniel Miller kirjoittaa, että tavaroiden kestävyys ja fyysisuus mahdollistavat sen, että esineet voivat ilmentää myös asioita, joita henkilöt eivät ole niiden tarkoittaneet ilmentävän.¹²⁷ Muuton yhteydessä kaapeista esiin otetut esineet, aikanaan mahdollisesti tiettyyn tarpeeseen tai tilanteeseen hankitut, voivatkin yllättäen kenties kertoa aivan toisenlaista tarinaa tavaroiden hamstraamisesta, vastuuttomasta kuluttamisesta tai kodinhoidon ja esineistä huolehtimisen laiminlyömisestä vallitseviin ”hyvän kodin” ja ”hyvän kodinhoidon” ideaaleihin verrattuna. Orvar Löfgrenin mukaan käsitykset hyvästä kodista ja ihanteellisesta

¹²⁵ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 48–55.

¹²⁶ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 249–253.

¹²⁷ Miller 2001, 120.

ydinperheestä ovat yhä voimakkaina läsnä, huolimatta niistä yhä monimuotoisimmista tavoista, joilla ihmiset, ja mielestäni myös heidän materiaallinen ympäristönsä, tänä päivänä elävät ja ovat yhdessä maailmassa.¹²⁸

Ildikó Lehtinen kirjoittaa artikkelinsa ”Seikkailu esinetutkimuksessa” (2005) lopuksi esinetutkimuksen tulevaisuudesta, ja esittää joitakin kysymyksiä tutkimuksen mahdollisiksi näkökulmiksi:

Tutkittavaa on, ja tutkittavia esineitä riittää. Esine saattaa olla kiinnostava esteettiseltä, funktionaaliselta ja symboliselta arvoltaan. Ovatko esineet yhä osa jokapäiväistä arkea?... Onko esineillä merkitystä kiihtyvässä elämänmenossa?... Merkitseekö esineiden väheneminen ihmisen ja esineen välisen suhteen lähestymistä?¹²⁹

Kuten Lehtinen toteaa, esineitä riittää, ja esineiden määrä jokapäiväisessä elämässämme on runsasta. Lehtisen kysymyksistä tekee mielenkiintoisen kuitenkin se, kuinka kysymykset antavat olettaa ihmisen ja esineiden välisen suhteen etääntyneen, ja niiden runsaudesta huolimatta esineiden osallisuuden arjessa mahdollisesti vähentyneen tai olevan vähenemässä. Teknologisen kehityksen ja esimerkiksi virtuaalimaailmojen ja sovellusten kehittymisen myötä fyysisten esineiden määrä arjessa on toki jo vähentynyt ja tulevaisuudessa voi yhä vähentyä. Kokonaisia kirjahyllyllisiä kirjoja, albumillisia valokuvia, CD- ja kasettikokoelmia ja kauppaketjujen bonuskortteja on esimerkiksi siirtynyt sähköiseen muotoon, kuitenkin yhden arjessa yhä varsin runsaasti käytettävän esineen, älylaitteen, muotoon.

Mielenkiintoinen on myös ajatus, että esineiden määrän väheneminen vaikuttaisi ihmisen ja esineen välisen suhteen lähestymiseen. Esinepaljouden, automatisoitumisen ja erikoistumisen on voitu katsoa passivoivan ihmistä, mutta myös uudet teknologiat ja esineet otetaan haltuun käyttämällä niitä omassa arjessa. Ehn ja Löfgren toteavat, että elämä yhä monipuolistuvan esinemaailman keskellä vaatii yhä erikoistunutta osaamista, monipuolisia taitoja ja tehtäviä siinä missä elämä 1800-luvun maatalousyhteiskunnassa.¹³⁰ Oletan Lehtisen kysymyksen kuitenkin viittaavaan yllä tarkasteltuihin tilanteisiin, joissa ihmiset eivät ole tietoisia

¹²⁸ Löfgren 2014, 90.

¹²⁹ Lehtinen 2005, 201.

¹³⁰ Ehn & Löfgren 2001, 131.

omistamistaan tavaroista, ”löytävät” omista kodeistaan tavaroita, joita eivät ole tiedneet tai muistaneet edes omistavansa. Kun kyselyvastauksissa ihmetellään koteihin kertynyttä tavaramäärää, huomataan, ”että vähemmälläkin tulisi toimeen”, tai otetaan muutossa mukaan ”vain tärkein ja tarpeellisin”, ilmeneekö vastauksissa itse asiassa toive paluusta yksinkertaisempaan ja elämiseen vähemmillä ja merkityksellisemmillä tavaroilla? Lehtisen kysymys ”ovatko esineet yhä osa jokapäiväistä arkea” on monien kyselyvastausten kontekstissa ongelman ydin: valtaosa kodin esineistä ei ole koskaan osa jokapäiväistä arkea.

3.4.2. Vain tärkeät ja tarpeelliset tavarat

Omien tavaroiden määrään havahtuminen, tai ympäröivässä puheavaruudessa liikkuva keskustelu tavarantaloudesta ja siihen liittyvistä pulmista saa ihmiset ilmaisemaan aineettomia arvojaan. Länsimaisen ajattelun syväkerroksissa vaikuttava ajatus materian ja hengen erillisyydestä, joka kulutuskulttuurin yhteydessä voidaan tulkita eräänlaisena tavarantalouden ja pinnallisuuden yhteytenä, ilmenee kirjoituksissa esimerkiksi läheisten ihmissuhteiden asettamisella lopulta kaiken yläpuolelle: ”Koti on siellä missä asuu perheeni”.¹³¹ Noin 50–60-vuotias nainen, joka on perheensä kanssa muuttanut lukuisia kertoja, kirjoittaa:

Vanhemmistamme meillä ei ole muuta muistoa kuin hääkuvat. Muistuttamassa siitä, kuinka tärkeää on mm. joustavuus, sitoutuminen ihmissuhteissa, hyväksyminen, kohteliaisuus, hienotunteisuus, ilo, huumori ja muutosmyönteisyys. Edesmenneet vanhempamme olivat kaikki iloisia henkisiä kulkijoita joille ihmiset ja kokemukset merkitsivät enemmän kuin tavara... Yksikään vanha tavara ei korvaa niitä muistoja... [Kehun] miestäni joka jossain muuttotoihinassa on sanonut ”kotini on siellä missä sinä olet ja minkä olet meille laittanut”.¹³²

Myös vuonna 1986 syntynyt mies kirjoittaa: ”Aitoa kotoista tuntua ei saa huonekaluista, vaan ihmisistä, joita asunnossasi ja sen ulkopuolella asuu”.¹³³ Espanjassa asuva eläkeikäinen nainen puolestaan kirjoittaa, että vaikka hän on

¹³¹ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 369–387.

¹³² KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 320–323.

¹³³ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 86–88.

muuttanut Suomesta Espanjaa, ei hän koe muuttaneensa laisinkaan, sillä “muistot ja koti ovat omassa päässä, enkä koe konkreettisesti muuttavani minnekään”. Nainen kokee kyselyn aihepiirin ja kysymyksenasettelun “kovin konkreettiseksi ja materialistiseksi”, eikä hän siksi “oikein osaa orientoitua” vastaamaan.¹³⁴ Materialistisen vastakohdaksi kirjoituksessa asettuu espanjassa koettu yhteisöllisyyden tunne, jossa naapurit ja kotikadun liikkeenpitäjät ovat tuttuja.

Daniel Miller kirjoittaa teoksessaan *The Comfort of Things*, että usein oletettu vastakkainasettelu ihmisten sosiaalisten suhteiden ja runsaan esinemaailman välillä on hänen tutkimustensa valossa kuitenkin päinvastainen: runsas esinemaailma ei tee ihmissuhteista ohuempia tai heikompia, vaan suhde esineisiin ilmenee nimenomaisesti suhteessa toisiin ihmisiin.¹³⁵ Ihmissuhteet, yhdessä oleminen ja tekeminen rakentuvat aina materiaalsen, esineellisen ja välineellisen kanssa. Sosiologi Turo-Kimmo Lehtonen kirjoittaa, että “kun olemme yhdessä, emme ole koskaan vain ihmisten kesken. Yhteisöt, joissa elämme ovat läpeensä aineellisia”.¹³⁶ Elämää muuttolaatikoissa -kirjoituksissa arjen tavanomaiset esineet pakataan ja kannetaan paikoilleen uudessa asunnossa, jotta arki taas voisi jatkua tavanomaiseen tapansa, eikä tavaroiden itsestään selviä rooleja ihmisten välisessä kanssakäymisessä eritellä.

Taina Ukkosen mukaan arkielämään kuuluvia asioita on vaikea muistaa,¹³⁷ eivätkä tavanomaiset ja “nöyrästi” paikoilleen asettuvat esineet välttämättä tee itsestään numeroa edes muutossa. Esineiden tavanomainen ja arkinen sosiaalinen ulottuvuus tulee vastauksissa kirjoitettuna ilmi kun perheen kasvaessa tarvitaan lisää huonekaluja tai kun vuodesohvia tai ylimääräisiä istuimia ostetaan vieraita varten. Tavanomaisten ja välttämättömien arjen esineiden omistamista tai hankkimista ei tarvitse perustella. Ne kuuluvat Anna-Maria Åströmin kuvaamaan luonnolliseen kodin esineiden kokoelmaan, kodin mallikokonaisuuteen (*model assemblage*).¹³⁸ On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että tavanomaisten esineiden, kuten sohvien tai pöytien omistaminen *halutaan* kirjoituksissa tuoda esille, kun ne ovat olleet käytössä

¹³⁴ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 226–228.

¹³⁵ Miller 2008, 1.

¹³⁶ Lehtonen 2008, 35.

¹³⁷ Ukkonen, 71.

¹³⁸ Åström 2008, 139.

vuosikymmenestä toiseen, kestäneet ja eläneet kirjoittajien kanssa. Ensimmäiseen yhteiseen kotiin ostetut huonekalut voivat edelleen olla käytössä. Russel Belk kirjoittaa, kuinka vanhemmiten ihmisillä on tapana kerätä ympärilleen ”elämänsä esineitä”, erityisesti valokuvia, mutta myös muita esineitä, jotka muistuttavat elämäntapahtumista ja joiden kautta on mahdollista arvioida elettyä elämää.¹³⁹ Myös Maria Koskijoen mukaan esineet ovat ”kuin näytteitä eletystä, elämäkokemuksista”.¹⁴⁰ Vuonna 1943 syntynyt nainen kirjoittaa, kuinka juuri arjen tavanomaisuuden, perhe-elämän, juhlan ja vastoinikäymisten myötä esineet ovat muodostuneet tärkeiksi:

Käyttö on pyhittänyt arjen ja juhlan esineet, niin että niistä on tullut osa elämääni eikä niistä ole helppo luopua.¹⁴¹

Tavanomaisille arjen esineille annetaan siis merkitys nykyisyydestä käsin, kun menneisyyden tapahtumia arvioidaan esineiden kautta. Arjen tapahtumissa menneisyydessä esine on voinut olla yhdentekevä ja näkymätön, mutta nykyisyyden kirjoitushetkellä muodostunut merkitykselliseksi arjen yhteisesti läheisten ihmisten kanssa koettujen rutiinien ”pyhittäessä” ne.¹⁴² Tavaroiden omistaminen tulee perustelluksi toisaalta niiden sisältämien muistojen, mutta myös kirjoittajan menneisyydessä tekemien hyvin valintojen kautta: aikoinaan hankittu hyvä esine on kestänyt läpi elämän.

Arkielämän reunamilla sijaitsevien tai siitä täysin irrallisten esineiden paikkaa kodissa perustellaan niiden sosiaalisilla merkityksillä; ne ovat lahjoja läheisiltä ihmisiltä, tai muistoja menneistä tapahtumista tai jo edesmenneistä läheisistä. Tällaisten esineiden säilyttäminen koetaan toisaalta yhtä itsestään selvänä kuin sohvien ja ruokalautasten, toisaalta vaikeana nimenomaisesti niiden sisältämän muistoarvon tähden. Vuonna 1945 syntynyt nainen kirjoittaa:

Nykyisessä asunnossamme on vuonna 1966 ensimmäiseen kotiimme hankittu kattovalaisin. Muistona menneiltä ajoilta on isäni sota-

¹³⁹ Belk 1991, 8.

¹⁴⁰ Koskijoki 1997, 269.

¹⁴¹ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 95–101.

¹⁴² Ukkonen 2000, 93–94.

aikainen kirstu, mikä on saanut makuuhuoneen väreihin sopivan valkoisen maalin. Siellä on säilössä muutamia alakoulun aikaisia vihkoja ja piirustuksia, muistokirja sekä paperinuket. Koulukäsitöitä on tallella ja olen ajatellut, jos siirtäisi ne käsityömuuseoon. Valokuvat kaikilta vuosikymmeniltä ovat tallella. Samoin kastemekko ja ensimmäinen myssy ja tossut ovat kaapissa. Lisäksi on nyt valkoiseksi maalattu lasten tuoli, jonka sain joululahjaksi vuonna 1954.¹⁴³

Muistona ”menneiltä ajoilta”, joskin olemassa olevaan sisustukseen sopivaksi maalattuna, nainen on säilyttänyt sekä omia että isänsä vanhoja tavaroita. Koulukäsitöistä nainen olisi valmis luopumaan ”siirtämällä” ne Käsityön museon kokoelmiin. Esineille hänen henkilökohtaisesti antamansa muistoarvon lisäksi nainen käsittää kouluaikaiset käsityönsä arvokkaiksi myös laajemmalle yleisölle ”muistona menneiltä ajoilta”.

Orvar Löfgren viittaa artikkelissaan ”The Black Box of Everyday Life” siihen, kuinka esineisiin liitetyt muistot ja tunteet, tai niihin liitetyt odotukset ja toiveet ovat ”nykypäivän animismia”, jossa esineet, jotka on ostettu helpottamaan arkeamme lopulta tekevät elämästämme monimutkaisempaa.¹⁴⁴ Kuten Amber Epp ja Linda L. Price kirjoittavat, arkielämän käytöstä poistetut esineet eivät välttämättä menetä merkitystään, vaikka ne siirtyisivät varastoon.¹⁴⁵ Vain tärkeimmän ja tarpeellisimman tavaran valitseminen mukaan muuton yhteydessä ei ole yksinkertainen prosessi ja sisältää paradoksin: tärkeä voi olla vuosikymmeniä ullakolla tarpeettomana ollut esine, ja tarpeellinen esine täysin merkityksetön käyttöarvonsa ulkopuolella.

3.4.3. Tuleville sukupolville

Pahan päivän varalle säästämisen lisäksi *Elämää muuttolaatikoissa* -kirjoituksissa tuleekin esiin myös tietynlainen velvollisuus ja tarve esineellisten muistojen säästämisestä tuleville sukupolville. Valokuvien, kirjeiden ja evakkokirstujen ajatellaan pitävän suvun tarinan ja henkilöt elossa. 1930-luvulla syntynyt mies esimerkiksi kirjoittaa isoisänsä Pietarissa tekemästä arkusta, joka kulki mukana evakkomatkoilla ja ”Nyt se on takkahuoneen lattialla kunniapaikalla kun se on jo

¹⁴³ KRA, *Elämää muuttolaatikoissa*, N, 102–106.

¹⁴⁴ Löfgren 2014, 87.

¹⁴⁵ Epp & Price 2010, 821.

neljännen polven käytössä satojen vuosien muistoja ja kohtaloita kertoen uusille sukupolville”.¹⁴⁶ Eläkeiässä olevalle naiselle puolestaan muutto on opettanut säilyttämään vain rakkaimpia tavaroita, sekä esineitä, jotka voisivat toimia jälkipolville esimerkkeinä ja todisteina menneestä elämäntavasta:

Pienen kotimme vuoksi mukaan otettiin kaikki rakkaimmat tavarat, huonekalut, valokuvat, rakkauskirjeet jne.... Jokainen muutto on tuntunut oikealta ratkaisulta ja opettanut säilyttämään vain sen, mikä kertoo jälkipolville, miten ennen elimme.¹⁴⁷

Jean-Sébastien Marcoux kirjoittaa artikkelissaan “The ‘*Casser Maison*’ Ritual. Constructing the Self by Emptying the Home” esineistä luopumisesta erityisesti vanhempien ihmisten muuttaessa pienempään asuntoon tai vanhustentaloon. Usein tällaisissa tilanteissa kyse on vuosikymmenten aikana kertyneiden tavaroiden antamisesta ja lahjoittamisesta esimerkiksi sukulaisille. Luopuminen tällaisessa tapauksessa on Marcoux’n mukaan itsensä ”uudelleen luomista”, paitsi materiaalisen, myös henkisen perinnön ja muiston jättämistä seuraaville sukupolville, jolloin esineestä luopuminen tekee siitä tavallaan vielä merkityksellisemmän.¹⁴⁸

Tavaroiden säästäminen tuleville sukupolville tuo kuitenkin esiin kysymyksen siitä, kuinka muisto- tai säästäväisyysyistä säilytetyt esineet jossakin vaiheessa näyttävät lakkaavat kuulumasta kenellekään. Vintille tai varastoon odottamaan viedyn esineen omistus on symbolisesti luovutettu tulevaisuudessa odottaville, potentiaalisille, mahdollisesti vielä syntymättömille, uuden sukupolven käyttäjille.

Kyselyvastauksissa ilmenee myös lasten ja nuorten omistamien esineiden omistajuuden sijaitseminen niin sanotulla harmaalla alueella. Kuka oikeastaan omistaa lapsuudenkotiin usein jäävät lelut ja kouluaikaiset ainevihkot? Missä määrin alaikäiset kotona asuvat lapset ovat lastenhuoneitaan täyttävien tavaroiden omistajia? Lapsia velvoitetaan pitämään tavaransa järjestyksessä, mutta usein näiden tavaroiden tai vaatteiden hankkimisen ja hävittämisen valta ja vastuu ovat aikuisella. Päivi Roivaisen mukaan oikeanlaisten esineiden omistaminen tuli osaksi hyvän

¹⁴⁶ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 136–140.

¹⁴⁷ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 56–57

¹⁴⁸ Marcoux 2001, 223.

vanhemmuuden ihannetta, kun lapsille tahdottiin taata mahdollisimman hyvät aineelliset edellytykset elämään.¹⁴⁹

Aikuistumisen kynnyksellä lapsuuden lelut kuitenkin jäävät usein lapsuudenkotiin, harmaalle alueelle, jossa vanhemmat olettavat lasten hakevan *heidän* lelunsa pois ja lapset olettavat aikuisten huolehtivan leluista ja tavaroista, jotka eivät kuulu heidän oman nuoren aikuisen kotinsa tavaramaailmaan. Vuonna 1943 syntynyt nainen kirjoittaa:

Kaikkein pahinta on, että lapset tulevat ja sanovat, että pitää säilyttää heidän leikkikalujaan ja ensimmäisiä tietokoneitaan. Kukaan ei kuitenkaan vie mitään matkaansa.¹⁵⁰

Vuonna 1945 syntynyt nainen on myös säilyttänyt ”lasten hylkäämiä” tavaroita mökin vintillä, mutta sopinut vastauksen kirjoittamisen hetkellä, että ”Nyt on jo sovittu lasten kesken, että kukin pyrkii selvittämään siellä olevat omat tavaransa ja viemään pois”.¹⁵¹

Tänä päivänä lapsilla, nuorilla ja omilleen muuttavilla nuorilla aikuisilla on kuitenkin todennäköisesti enemmän tavaroita kuin heidän vanhemmillaan aikoinaan. Kun aikaisemman sukupolven perheet saattoivat elää niukkuudessa, eikä kotoaan pois muuttaville lapsille ollut välttämättä antaa mukaan kuin heidän omat vaatteensa, ja he asuivat kalustetuissa vuokrahuoneissa, aloittavat tämän päivän nuoret itsenäisen elämänsä yhä useammin omien huonekalujen ja astioiden kanssa. Tavarat eivät enää mahtuisi yhteen reppuun tai salkkuun. Eräs noin 20-vuotias lapsuudenkodista muuttanut miesvastaaja toteaa: ”Tavaraa on kertynyt jo melkoisesti tähän ikään mennessä, mutta pyrin muuttojen yhteydessä heittämään kaiken ylimääräisen tavarän pois”.¹⁵² Virke antaa olettaa miehen olevan itsekin yllättynyt siitä, kuinka paljon tavaraa oikeastaan onkaan. Mies kirjoittaa myös, ettei halua itselleen vanhempiansa tilannetta, jossa asunto on täynnä tavaraa. Toinen noin 35-vuotias miesvastaaja kirjoittaa myös kohdanneensa niin sanotun varoittavan esimerkin, joka on saanut hänet pohtimaan tavaroiden tarpeellisuutta:

¹⁴⁹ Roivainen 2016, 51.

¹⁵⁰ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 306–310.

¹⁵¹ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 102–106.

¹⁵² KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 86–88.

Viimeisimpinä muuttokertoina olen pyrkinyt tiukemmin miettimään, mitkä tavarat ovat minulle oikeasti tarpeen ja yrittänyt heittää tarpeetonta pois, jotta muuttokuormasta tulisi pienempi. Olen pyrkinyt aloittamaan tavaroiden tarpeellisuustarkisteluun ajoissa, jotta ehdin lahjoittelemaan niitä kavereille tai viemään kirpputorille. Olen kerran ollut apuna muuttamassa eläkeikää lähestyneitä tuttaviani, ja sain tilaisuuden nähdä vilauksen siitä, kuinka paljon vuosikymmenten aikana kertyy omakotitaloon tarpeetonta tavaraa.¹⁵³

Tavaroiden säästäminen voi kuitenkin olla myös mieluinen tehtävä vanhemmalle, jonka lapset ovat muuttaneet pois kotoa. Usein tavaroita saatetaan säästää ennakoiden lasten tulevat elämäntilanteet, esimerkiksi mahdollisille lapsenlapsille. Vuonna 1969 syntynyt nainen kertoo omasta muutostaan toiselle paikkakunnalle, jonka yhteydessä lapsuudenkotiin jäi paljon tavaraa, joita vanhemmat olivat kuitenkin säilyttäneet:

Ei minulla hirvittävästi tuolloin ollut pakattavaa, eikä muuttolaatikoita kertynyt muutamaa enempää. Myöhemmin monen vuoden ajan käydessämme vanhemmillani oli äidilläni aina jotakin tavaraa: ”Veisitkö nämä mennessäsi, ovat sinun?” Joitakin ala-asteen koulukirjoja heitin tuossa vaiheessa roskiin. Eli meillä vanhempieni luona oli säästetty kaikki mahdollinen. Ja mikä ettei, muutimmehan kaksiosista isoon omakotitaloon, sinne mahtui kaikki kertyneet muistot.¹⁵⁴

Vaikka vanhojen koulukirjojen säilyttäminen on kirjoittajan mielestä kenties ollut turhaa, omien lastensa tavaroita hän on säilyttänyt samalla ”kaikki mahdollinen” -mentaliteetilla, oivaltaen toisaalta säilyttämisen irrationaalisuuden ja toisaalta sen tuottaman mielihyvän:

No, kolme lasta, kaikkien äitien- ja isänpäiväkortit säästetty, ensimmäiset aapiset, sekä kaikki muu, jota on sitten joskus mukava katsella, tai näyttää lapsenlapsille... Voi hyvät ihmiset, kuka näitä tavaroita kaipaa? En kuitenkaan raaski heittää lapsieni lapsuusmuistoja pois, vaan kannan niitä kaikessa hiljaisuudessa vintille, kun jälkikasvu haluaa tavaroista ja muistoista eroon... Vintillä muhii muutama laatikko, joiden sisältöön voimme sitten tutustua elämänpyörän pyörähtäessä taas pykälän eteenpäin. Voisinhan sitä

¹⁵³ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, M, 213–217.

¹⁵⁴ KRA, Elämää muuttolaatikoissa, N, 13–15.

paitsi tavatessamme kysellä tuota ennenkin kuultua ”Veisitkö nämä mennessäsi, ovat sinun?”¹⁵⁵

Päivi Roivaisen mukaan vanhemmat ovat ”vastuussa loputtomista kulutukseen liittyvistä arvovalinnoista”.¹⁵⁶ Määrittelisikö tämän ajan hyvää ja vastuullista vanhemmuutta kyky antaa lapsille mahdollisimman hyvät ekologisesti kestävä aineelliset edellytykset elämään olemalla jättämättä heille ”muhimaan” laatikollisia tavaroita?

Kyselyvastauksissa ei suoraan kommentoida puheavaruudessa käytyä keskustelua tavarantaloudesta ja tavaroiden ”ylitsevuotavuuden” tuottamasta ahdistuksesta kodin arjessa. Kirjoittaessaan muuttotapahtumissa esiin nousseista pohdinnoista esineiden omistamiseen ja niiden säilyttämiseen liittyen vastauksista on kuitenkin luettavissa ”hyvän omistamisen” mallitarinaa, jossa esineiden olemassaolo voidaan perustella joko todellisella tarpeella arkielämän mahdollistumiseksi (”melko vähällä pärjää”), aikaisempien hyvien valintojen kautta paikkansa lunastamisella (”ensimmäiseen kotiin hankittu pöytä on yhä käytössä”), säilyttämisellä muistona läheisestä ihmissuhteesta tai suvun tarinasta, mutta jossa tunnistetaan myös ylimääräisen ja ”pahan päivän varalle” tai ”tuleville sukupolville” säästämisen ja tavaroiden kerryttämisen kestämaton luonne.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Roivainen 2016, 51.

4. Lopuksi

Muutos niukkojen materiaalistien mahdollisuuksien maailmasta nykyiseen kaikille mahdolliseen runsaaseen tavaramaailmaan on tapahtunut Suomessa nopeasti. Verrattain nopeasti maailmanlaajuisesti, ja myös Suomessa, yltäkylläisyyden hinta ympäristölle ja luonnonvaroille saivat aikaan keskustelua kuluttamisen ja yksittäisten ihmisten vastuusta kierrättää ja uudelleenkäyttää. Runsauden, säästämisen, karsimisen ja kierrättämisen teemat kiertyvät lopulta paitsi yksilön vastuuseen ympäröivää ympäristöä kohtaan myös tavaramaailman vaikutuksiin omaan henkiseen hyvinvointiin.

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut viimeisen noin 80 vuoden aikana suomalaisessa puheavaruudessa esiintyneitä suuria kertomuksia, kulttuurisia mallitarinoita, tavaroiden omistamisesta ja niiden kanssa elämisestä ja sitä, kuinka nämä kertomukset ilmenevät vuonna 2013 kirjoitetuissa *Elämää muuttolaatikoissa* -kirjoituskilpailun vastauksissa.

Valtaosa kirjoittajista on elänyt läpi suurten materiaaliseen ympäristöön vaikuttaneiden muutosten: he ovat syntyneet agraariin sotien aikaiseen tai heti sen jälkeiseen ympäristöön, lähteneet vähin tavaroin työn ja toimeentulon perässä kaupunkiin, asettuneet aloilleen, perustaneet perheen ja hankkineet uusia tavaroita ja suurempia hankintoja harkiten, vanhaa ja hyvää säästään. Aineellinen hyvä ja tarpeellinen on kertynyt elämässä tehtyjen valintojen ja elämäntilanteiden mukaan. Niukkuuden ja säästäväisyyden mallitarinan mukaan toisaalta tyydytään vähään, toisaalta päädytään lopulta tilanteeseen, jossa tavaroita on kertynyt yli tarpeen, mutta siitä ei kuitenkaan osata luopua. On kuitenkin muistettava, että kirjoittajat tarkastelevat menneisyyttään ja materiaalista ympäristöään vuoden 2013 kirjoitushetkestä käsin, jolloin kirjoituksissa muodostunut suhde materiaaliseen omaisuuteen näyttäytyy nykyhetkestä käsin perusteltuna, harkittuna ja rationaalisena kehityksenä.

Myös nuorten kirjoituksissa ilmenee säästäväisyyden ja harkitsevaisuuden mallitarinan aineksia, joskin yhdistyneenä harkittuun ympäristölähtöiseen tematiikkaan, jossa yltäkylläisyydestä voidaan sanoutua irti ekologisesti kestävästä elämäntapaa tavoitellakseen. Paitsi vanhempien kirjoittajien, myös nuorten kirjoituksissa on siis havaittavissa, että erilaiset kulttuuriset mallitarinat ovat olemassa samaan aikaan ja päällekkäisinä.¹⁵⁷

Muuttamista käsittelevä kysely antaa hyvän lähtökohdan tarkastella ihmisten käsityksiä koskien esineitä ja omistamista, sillä kirjoitukset sisältävät elämäkerrallista kerrontaa kuitenkin keskittyen muuttojen kautta hetkiin, jolloin kaikki kodin esineet ovat konkreettisesti käsittelyn ja arvioinnin alaisina. On kuitenkin huomattava sekä kirjoittamisen ajankohdan että kirjoituksen aihepiirin ja kysymyksenasettelun vastauksiin tuomat piirteet, jotka peittävät alleen tai kenties estävät joidenkin esineiden kanssa elämisen puolien tulemisen esiin vastauksissa.

Modernin kulutuskulttuurin aikana muuttamisen kontekstissa esineiden karsiminen ja sen miettiminen, mitä otetaan mukaan ja mitä ei, on yksi oleellinen vaihe ennen tavaroiden siirtymistä uuteen osoitteeseen. Tavaroiden pois laittamisesta kertominen on siis luonnollista. Vuoden 2013 kirjoittamisen ajankohtana esineet olivat läsnä julkisessa keskustelussa ongelmallisina ihmisten elämänlaatuun vaikuttavina ylimäärinä, joita pitäisi karsia ja kierrättää. Vuoden 2013 puheavaruudessa voi siis ajatella koteihin kertyneiden tavaramäärien, ”roinan” ja ”romun” paljastaminen tutkijalle ja lukijalle olevan hyväksyttyä ja ”helpotuksen” tunteen tunteminen tavarasta eroon päästyä on sekin hyväksyttyä esinepuhetta, jonka kirjoittajat uskovat voivansa jakaa lukijan kanssa.

Keruukutsussa esitetyissä kysymyksissä ei suoraan kysytä pois heittämisestä, kierrättämisestä tai ihmisten tuntemuksista kotiensa tavaramääristä, joskin kysymyksiin sisältyy tietynlainen arvolataus turhasta säilyttämisestä. Se, että nämä teemat nousevat esiin kyselyvastauksissa kertovat näiden puheavaruudessa liikkuneiden teemojen olleen ihmisiä askarruttavia ja heidän tärkeiksi kokemiaan. Olisikin mielenkiintoista tarkastella esinepuhetta samaan aikaan kerätyssä

¹⁵⁷ Koskinen-Koivisto 2016, 51.

aineistossa, jossa esineet eivät kyselyn teeman puitteissa lähtökohtaisesti käy läpi prosessia, jossa ne ovat konkreettisesti liikkeessä sekä jatkuvasti potentiaalisesti uhattuna poistua kodin piiristä.

Vuoden 2013 puheavaruudessa vaikutti myös jo 1970-luvulta lähtien kasvanut ympäristötietoisuuden ja vastuullisen kuluttajuuden ja omistamisen mallitarinat. Vaikka karsimisen teema oli kyselyssä ja vastauksissa selvästi läsnä, on mielenkiintoista huomata, kuinka monin eri tavoin ja ihmiset myönsivät ”heittäneensä tavaraa pois”. Pois heittäminen toistuu vakiintuneena fraasina kirjoittaessa esineistä, joista on päätetty luopua, eikä se lähtökohtaisesti sisällä tietoa siitä, mitä esineille on tehty; ne ovat *poistuneet* ihmisten välittömästä materiaalisesta ympäristöstä tavalla tai toisella. Kyselyvastauksissa ihmiset usein haluavat esittää itsensä hyvässä valossa ja elämänvalintansa perusteltuina ja harkittuina. Elämää muuttolaatikoissa -kyselyn vastauksissa on nähtävissä ihmisten tarve yksityiskohtaisestikin listata, kuinka he ovat esineet kierrättäneet ja kuinka paljon vaivaa he ovat nähneet, jotta jokaiselle esineelle löytyisi se ”oikea paikka”.

Muutto kontekstina, jossa esineistä kirjoituksissa puhutaan, jättää kuitenkin varjoonsa paljon sellaista esinepuhetta, jota arjessa esineistä käydään. Pääpaino kirjoituksissa on esineistä luopumisesta, tulevista hankinnoista tai haaveista ei juuri kirjoiteta. Menneiden esinehankintojen motiivi on yleisesti kirjoitushetken näkökulmasta rationaalinen tarve, tai esimerkiksi harkittu keräily, irrationaalisia mielihaluihin perustuvia motiiveja kirjoituksissa ei paljasteta.

Kyselyvastauksien joukossa ei ollut yhtäkään vastausta kirjoittajalta, joka kokisi elävänsä kirjoitushetkellä köyhyydessä ja niukkuudessa. On siis aihetta pohtia, onko muutto kyselyaiheena tai esimerkiksi keruukutsun kysymykset tavaroiden säilömisestä tai kaatopaikalle viemisestä luonteeltaan sellaisia, jotka sulkevat ulkopuolelleen tänä päivänä niukkuudessa ja vähäisten materiaalisten mahdollisuuksien kanssa eläviä? Onko tavaroiden karsiminen, niistä luopuminen ja tästä prosessista käytävä esinepuhe etuoikeus?

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Kansanrunousarkisto (KRA)

SKS KRA Elämää muuttolaatikoissa 2013

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Ahlqvist, Kirsti, Anu Raijas, Adriaan Perrels, Jussi Simpura & Liisa Uusitalo (toim.) 2008: *Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Appadurai, Arjun (toim.) 2010[1989]: *The social life och things. Commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Aull Davies, Charlotte 2008: *Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others*. London, New York: Routledge.

Autio, Minna 2006: *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

Belk, Russel W. 1991: "Possessions and the Sense of Past". teoksessa *Highways and Byways: Naturalistic Research from the Consumer Behavior Odyssey*. Association for Consumer Research, 114-130. <http://acrwebsite.org/volumes/12098/volumes/sv06/SV-06> [käyty 9.4.2019].

Dudley, Sandra, Amy Jane Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (toim.) 2012: *Narrating Objects, Collecting Stories*. Oxon: Routledge.

Dudley, Sandra H. 2012: "Introduction: Objects, collections and representations". Teoksessa Dudley, Sandra, Amy Jane Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (toim.) 2012: *Narrating Objects, Collecting Stories*. Oxon: Routledge, 1-10.

Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2001: *Kulturanalyser*. Malmö : Gleerup.

Ek-Nilsson, Katarina & Birgitta Meurling (toim.) 2014: *Talande ting. Berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, Dialekt och folminnesarkivet i Uppsala.

Ek-Nilsson, Katarina 2014: "Meccano, BESK och Barsebäck. Om materialiteter i civilingenjörens levnadsberättelser. Teoksessa Ek-Nilsson, Katarina & Birgitta Meurling (toim.) 2014: *Talande ting. Berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, Dialekt och folminnesarkivet i Uppsala, 31-40..

Epp, Amber M. & Linda L. Price 2010: "Storied Life of Singularized Objects. Forces of Agency and Network Transformation". *Journal of Consumer Research*, Vol. 36, Issue 5, 820–837.

Eskola, Katarina & Eeva Peltonen (toim.) 1997: *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2006: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fingerroos, Outi & Riina Haanpää 2006: "Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä". Teoksessa Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2006: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25-48.

Granö, Päivi, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula (toim.) 2008: *Koti, kaiho, paikka, muutos*. Pori: Turun yliopisto (Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja).

Granö, Päivi 2004: "Melkein kotonaan. Koti paikkana Wecksellin sisarusten kirjeissä 1900-luvun alussa". Teoksessa Granö, Päivi, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula (toim.). *Koti, kaiho, paikka, muutos*. Pori: Turun yliopisto (Kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja), 103-150.

Hahl, Seija 1995: "Kodin esineistö muistikuvien mukaan kerrottuna". *Elore* 1/1995. http://www.elore.fi/arkisto/1_95/hah.195.html [käyty 9.4.2019].

Heinonen, Visa & Minna Autio 2013: "The Finnish Consumer Mentality and Ethos: At the Intersection between East and West". Teoksessa Heinonen, Visa & Matti Peltonen (toim.) 2013: *Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West*. Helsinki: SKS, 42-85.

Heinonen, Visa & Matti Peltonen (toim.) 2013: *Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West*. Helsinki: SKS.

Helsti, Hilka, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) 2006: *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860-1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hieta, Hannaleena 2016: "Kyselyt arkistohoidollisesta näkökulmasta" teoksessa Korkiakangas Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.) *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Ethnos, 59-79.

Hurdley, Rachel 2006: "Dismantling Mantelpieces: Narrating Identities and Materializing Culture in the Home". *Sociology* Vol 40(4), 717-733.

Hytönen, Kirsi-Maria 2016: "Tutkija aikamatkustajana". Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström 2016: *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 301-337.

Kinnunen, Veera 2017: *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esine-suhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Kiuru, Elina 1999: "Esineet etnologiassa". Teoksessa Lönnqvist, Bo, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: SKS.

Kiuru, Elina 2001: "Itsestäänselvyksiä ja umpisolmuja - kansatieteellisestä esinetutkimuksesta Suomessa". Teoksessa Vesterinen, Ilmari & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Helsinki: SKS, 63-74.

Kopytoff, Igor 2010 (1989): "The cultural biography of things: commoditization as process". Teoksessa Appadurai, Arjun (toim.) 2010(1989): *The social life och things. Commodities in cultural perpective*. Cambridge: Cambridge University Press, 64-94.

Korhonen, Teppo 1999: *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoa. Kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korkiakangas, Pirjo, Tiina-Riitta Lappi & Heli Niskanen (toim.) 2008: *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) 2005: *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos RY.

Korkiakangas, Pirjo 2001: "Esineiden nostalgisoituminen – ylevöityneen, arkisen ja kansanomaisuuden nostalgiaa". Teoksessa Vesterinen, Ilmari & Bo Lönnqvist (toim.) *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Helsinki: SKS, 75-101.

Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.) 2016: *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.

Koskijoki, Maria 1997: "Esine muiston astiana". Teoksessa Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 269-288.

Koskinen-Koivisto, Eerika 2014: *In Her Own Worth. Negotiations of Subjectivity in the Life Narrative of a Female Labourer*. Helsinki: SKS.

Koskinen-Koivisto, Eerika & Lena Marander Eklund 2016: "Pienten ja suurten kertomusten suhde henkilökohtaisen kerronnan analyysin välineinä". Teoksessa

Steel, T. & Jouhki, J. (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi: kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry, 336-358.

Lakomäki, Sami, Pauliina Latvala & Kirsi Laurén (toim.) 2011: *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Latvala, Pauliina 2004: "Kerrotun ja kertomatta jätetyn jäljillä. Suvun suuri kertomus -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet." Teoksessa Tuulikki Kurki (Toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 138-170.

Latvala, Pauliina 2005: *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtinen, Ildikó 2005: "Seikkailua esinetutkimuksessa". Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala. (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Helsinki: Ethnos RY, 184-205.

Ljungström, Åsa 1997: *Öster om Arlanda. En etnologisk studie av berättelser och föremål I en hemslöjdsinventering*. Uppsala: Etlolore.

Löfgren, Orvar 2014: "The Black Box of Everyday Life. Entanglements of Stuff, Affects, and Activities". *Cultural Analysis* 13., 77-98.

Lönnqvist, Bo, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) 1999: *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Marcoux, Jean-Sébastien 2001: "The 'Casser Maison' Ritual. Constructing the Self by Emptying the Home". *Journal of Material Culture* Vol 6(2), 213-235.

Miller, Daniel 2008: *The Comfort of Things*. Cambridge: Polity.

Männistö-Funk, Tiina 2016: "Rykelmät -Työkaluehdotus materiaalisten toimijoiden menneisyyden tutkimiseen". *Historiallinen aikakausikirja* 114, 178-189.

Nieminen, Aila, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Katriina Siivonen (toim.) 2011: *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nurmela, Juha 2008: "Kierrätys kotitalouksissa vuoden 2006 Kulutustutkimuksen mukaan". Teoksessa Ahlqvist, Kirsti, Anu Raijas, Adriaan Perrels, Jussi Simpura & Liisa Uusitalo (toim.) *Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 281-306.

Nylund Skog, Susanne 2014: "Lingon och potatis, Stockholm och Czernowitz. Materialiteter I en judinnas levnadsberättelse. Teoksessa Ek-Nilsson, Katarina & Birgitta Meurling (toim.) 2014: *Talande ting. Berättelser och materialitet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, Dialekt och folminnesarkivet i Uppsala, 21-30.

Olsson, Pia 2011: ”Leijumista ja esineherkuttelua? Aineellinen kulttuuri 2000-luvun poikien sosiaalisissa suhteissa”. Teoksessa Nieminen, Olsson, Ruotsala, Siivonen (toim.) *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*. Helsinki: SKS.

Olsson, Pia 2016: ”Kyselyaineistojen dialogisuus”. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström 2016: *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 155-184.

Pöysä, Jyrki 2006: ”Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa”. Teoksessa Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) 2006: *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221-244.

Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansatietouden Tutkijain Seura.

Riggins, Stephen Harold 1994: ”Fieldwork in the livingroom: An autoethnographic essay”. Teoksessa Riggins, Stephen Harold (toim.) 1994: *The Socialness of Things: Essays on the Socio-Semiotics of Objects*.

Roivainen, Päivi 2016: *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Kansatieteellinen Arkisto 56.

Rowsell, Jennifer 2011: ”Carrying my family with me: artifacts as emic perspectives”. *Qualitative Research* 11(3), 331-346.

Rönkkö, Marja-Liisa 2007: ”Museo mediana” teoksessa Kinanen, Pauliina (toim.) *Museologia tänään*. Helsinki: Suomen Museoliiton julkaisuja, 246-278.

Sarantola-Weiss, Minna 2003: *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stark, Laura 2006: ”Johdanto”. Teoksessa Helsti, Hilikka, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860-1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9-46.

Steel, T. & Jouhki, J. (toim.) 2016: *Etnologinen tulkinta ja analyysi: kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Helsinki: Ethnos ry.

Suominen, Jaakko 2011: ”Mediasta kysymässä. Radiota, televisiota, puhelinta ja tietokonetta käsittelevät keruukutsut aineistona”. Teoksessa Lakomäki, Sami, Pauliina Latvala & Kirsi Laurén (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 233-258.

Suominen, Jaakko 2016: ”Helposti ja halvalla?”. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström 2016: *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 103-154.

Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797.

Ukkonen, Taina 2006: “Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa” Teoksessa Fingerroos, Outi, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175-198.

Vesterinen, Ilmari & Bo Lönnqvist (toim.) 2001: *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Åström, Anna-Maria 2008: “The Assemblages of Things and Dealing with Things in Contemporary Society”. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Tiina-Riitta Lappi & Heli Niskanen (toim.) 2008: *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society, 130-146.

Sähköiset lähteet

Kielitoimiston Sanakirja [<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>]

Viljanen, Kaisa 2018: “Jos sinulla on paljon tavaraa, olet surkimus joka ei enää hallitse elämäänsä – Näin siististä kodista tuli ihmisyyden mittari”. Helsingin Sanomat 25.12.2018. [<https://www.hs.fi/elama/art-2000005940620.html>] (käyty 14.3.2019)